

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Postoje ke společnosti a škole u žáků ve středním odborném vzdělávání

Attitudes to Society and School of Students in Secondary Vocational Schools

Bc. Tomáš Bederka

Vedoucí práce: RNDr. Dominik Dvořák, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Dějepis – Základy společenských věd

2018

Odevzdáním této diplomové práce na téma Postoje ke společnosti a škole u žáků ve středním odborném vzdělávání potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 13. 7. 2018

Děkuji dr. Dvořákovi za trpělivost i za mnohé konzultace, které mi poskytoval. Omlouvám se mu tímto za starosti, které jsem mu přiděloval. Dále děkuji tajné skupině Label 26, která mi byla oporou v těžkých chvílích psaní této diplomové práce. V neposlední v řadě děkuji lidem z Agory, bez které by tato diplomová práce nevznikla, jelikož jejich donucovací prostředky v momentech mé prokrastinace byly více než účinné. Věnováno mé „dělnické“ rodině.

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá problematikou občanských postojů u žáků z učňovských oborů. Je podán přehled výzkumů z českého prostředí, který ukázal, že žáci těchto oborů se umisťují na spodních příčkách mezinárodních a dalších výzkumů, které zjišťují občanské a politické znalosti. Zároveň se ukazuje, že tito žáci vyjadřují nejmenší podporu demokracii jako způsobu vlády. Cílem mé práce je popsat občanské či politické postoje konkrétních žáků a ukázat, kdo, co a jak má na ně vliv. Práce je zpracována jako vícepřípadová studie, přičemž jako případy bylo vybráno 6 žáků a žákyň učňovských oborů z Prahy, z menšího města i vesnice ve Středočeském kraji. Jádrem práce je popis jednotlivých konkrétních případů v podrobném kontextu informací o jejich rodině, obci, škole a kamarádech. Výsledky ukazují, že zkoumaní žáci se vesměs o politiku nezajímají. Největší vliv na jejich politické přesvědčení má rodina a vrstevníci (kamarádi). Škola jako instituce tento vliv nemá ani prostřednictvím občanského vzdělávání, které je na těchto školách povinné v nižších ročnících, především z důvodu nízkého výskytu otevřených diskuzí o základních tématech v hodinách. Média mají na analyzované žáky pouze omezený vliv, a to především skrze sdílení zpráv na sociálních sítích. Jsou diskutovány limity provedené studie, doporučení pro výuku občanské výchovy i pro další výzkum.

KLÍČOVÁSLOVA

střední odborné učiliště, občanské postoje, občanská výchova, rodina, vrstevníci, média, klima školy

ABSTRACT

The thesis focuses on the issue of civic attitudes adopted by students of vocational schools. The author presents an overview of previous Czech research which shows that students of vocational schools are placed at the bottom of international surveys inquiring civic and political knowledge. Moreover, the results reveal that the students of vocational schools express their support for democracy as a way of government the least. The goal of the thesis is to describe civic and political opinions of concrete students and show who influences them and how. It is designed as a multiple case study. Six students of vocational schools from Prague, a smaller town and a village in Central Bohemian Region were chosen to participate in the study. The core of the work is the description of the individual cases in a detailed context including their family, community, school and friends. The findings indicate that the studied students are usually not interested in politics. Their political beliefs are heavily formed by their family and peers. School as an institution does not have any influence, not even through civic education which is compulsory during the first years of high school education. It is most of all caused by fewer opportunities for an open discussion about basic topics in classes. Media have only limited impact on the analysed students, predominantly through shared news on social networking sites. The limits of the presented research are also discussed as a part of the thesis, as well as recommendations for civic education and for further research.

Key Words

Vocational school, civic attitudes, civic education, family, peers, media, school climate

Obsah

1	Úvod	7
2	Přehled dosavadního řešení problematiky	9
2.1	Stratifikace ve vzdělávacím systému (Český vzdělávací systém)	9
2.2	Vzdělanostní reprodukce a střední odborná učiliště	11
2.3	Postoje a občanské postoje	13
2.3.1	Postoje	13
2.3.2	Občanství a občanská angažovanost.....	13
2.4	Občanské a politické postoje u mladé generace	14
2.4.1	Vliv na politickou a občanskou angažovanost u mladé generace	14
2.4.2	Občanské postoje mladé generace	18
2.4.3	Volební sympatie u žáků středních odborných učilišť	19
2.5	Výzkumný problém a výzkumné otázky	24
2.5.1	Školní klima, demokracie ve škole a výuka občanské výchovy.....	24
2.5.2	Občanská participace	24
2.5.3	Politici, politické postoje a politická znalost	25
2.5.4	Výzkumné otázky	26
3	Metodologie výzkumu	27
3.1	Design práce: vícepřípadová studie	27
3.2	Výběr případů	27
3.3	Společný kontext zkoumaných případů	29
3.4	Metody sběru dat	32
3.5	Analýza dat	33
3.5.1	Etika výzkumu a reflexe výzkumníka	33
4	Výsledky.....	35

4.1	Narativní popis případů	35
4.2	Politici, politické postoje a politická znalost	48
4.2.1	Domácí politická scéna.....	48
4.2.2	Zahraničí politická scéna	54
4.2.3	Diskuze o politických tématech v rodině a mezi kamarády	55
4.2.4	Média	60
4.2.5	Shrnutí	62
4.3	Občanská participace	63
4.3.1	Shrnutí	64
4.4	Školní klima a demokracie ve škole	65
4.4.1	Školní klima.....	65
4.4.2	Demokracie ve škole	69
4.4.3	Občanská výchova.....	71
4.4.4	Shrnutí	73
5	Diskuze a závěr.....	75
5.1	Porovnání mých zjištění s odbornou literaturou	75
5.2	Limity práce a doporučení pro další výzkum	77
6	Seznam použitých informačních zdrojů	80
7	Seznam použitých zkratk	84
	Seznam příloh.....	85

1 Úvod

Ve světě jsou za jeden z největších problémů dneška považovány stále více se rozevírající nůžky mezi bohatými a chudými čili do velké míry i mezi vysoce vzdělanými a méně vzdělanými lidmi. Zlom v této problematice přišel v roce 2016, kdy studie mezinárodní charitativní organizace Oxfam oznámila v předvečer světového ekonomického fóra v Davosu, že podle jejich výpočtů lidstvo překročilo pomyslný mezník, kdy 1 % lidí vlastní více majetku než zbylých 99 %. (Hardoon, 2016)

Tyto vznikající obrovské nerovnosti se snaží, s různou úspěšností, řešit celá řada států, nicméně se postupně ukazuje, že klesající volební účast a participace mladých lidí (Kudrnáč, 2017b; Syvertsen, 2011) může způsobovat snižování legitimacy vlády či zpochybňování samotného způsobu vlády. Tento fenomén se následně projevuje ve vyostřených debatách napříč společnostmi a západní civilizace jsou tak stále více rozdělené.

V průzkumech veřejného mínění před různými volbami, které se uskutečnily ať už v České republice, středoevropských státech, USA či Velké Británii, je poměrně jasně vidět diskrepance mezi různými skupinami obyvatel, které jinak volí, jinak přemýšlejí a v konečném důsledku mají pravděpodobně jiný ideál toho, jak by daný stát či celý svět měl vypadat. Jedním ze zásadních faktorů rozdělující tyto vize se ukazuje dosažené vzdělání.

Česká republika je dlouhodobě kritizována různými neziskovými organizacemi a dalšími institucemi¹ za nerovné šance žáků v průběhu vzdělávací dráhy. V místním akademickém prostředí existuje velká diskuze nad víceletými gymnázii, nad kvalitou základních škol či nad reformou terciálního stupně vzdělávání. Střední odborná učiliště (dále jen „SOU“) stojí na okraji zájmu², kromě momentů, kdy zástupci zaměstnavatelů z důvodu velkého podílu průmyslu v českém hospodářství tlačí na politické reprezentanty, aby navyšovali počty žáků a motivovali je k přechodu na tento typ školy, protože nemají dostatečný počet pracovních sil. Bohužel méně se ve veřejné diskuzi řeší, jak toto vzdělávání vypadá a jaké

¹ Např. Amnesty international

² Straková (2013), Basl et al. (2009)

má dopady na žáka, především v oblasti občanské angažovanosti, a tudíž i v potenciální ochotě participovat na občanském životě.

Středními odbornými učiteli jsem se rozhodl zabývat také z osobního důvodu. Jsem prvním a jediným členem mé rodiny, který studuje vysokou školu, a jediným členem v druhé generaci, kdo složil maturitní zkoušku. Bývalí žáci SOU mě do příchodu na univerzitu obklopovali celý život. Od rodinných příslušníků přes kamarády až po pracovní zkušenosti při střední škole v barech, supermarketech či nočních klubech – téměř všichni měli vystudované SOU nebo na něm tehdy studovali. V tomto ohledu si velmi dobře pamatuji na velké obtíže, které jsem s přechodem na vysokou školu zažíval, především potom v oblasti naprosto jiného jazykového kódu, druhů vystupování, chování či řešení problémů. Díky všem těmto zkušenostem bych se chtěl ve své pedagogické dráze zaměřovat na podobný typ žáků, jako jsem byl já, čili původem na hraně sociální exkluze, problémového žáka s jasnými rizikovými faktory (záškoláctví, rezignace na vzdělávání atp.), a pomáhat jim. Tuto diplomovou práci vnímám jako další etapu svého studijního i profesního života, kterou bych chtěl do problematiky žáků na středních odborných učilištích přispět.

2 Přehled dosavadního řešení problematiky

2.1 Stratifikace ve vzdělávacím systému (Český vzdělávací systém)

Tato práce se zabývá žáky učňovských oborů (a to jak studujících na učilištích, tak žáků oborů bez maturitní zkoušky na tzv. středních integrovaných školách), které spadají v rámci jednotné mezinárodní klasifikace vzdělání do úrovně ISCED 3. Aby bylo možno posoudit roli středních odborných učilišť v systému, je třeba se podívat na celou kategorii ISCED 3. Pokud v této práci mluvím o stratifikaci vzdělávacího systému, chápu ji jako „míru, v jaké vzdělávací systém využívá různých proudů vzdělávání, z nichž jeden chápeme jako akademický s vyšší prestiží a další jako neakademický, tj. zbytkový. Nejčastěji tato charakteristika ukazuje na rozdíly mezi jednotlivými typy vzdělání na úrovni vyšší sekundární školy (gymnázium, SOŠ, SOU).“ (Matějů, 2006, str. 39) V obecné úrovni můžeme však říci, že český školský systém výrazně posiluje vzdělanostní nerovnosti silnou selektivitou, kdy už v povinném stupni vzdělávání je možné odejít ve třetím ročníku na jazykové školy a v pátém a sedmém na víceletá gymnázia. (Walterová, Greger, 2009, s. 16)

Česká republika má dlouhou tradici ve vzdělávání v odborném školství. Důvodem je především silný podíl průmyslu na celé české ekonomice, a tudíž velká potřeba zaměstnanců právě ze středních odborných škol, a to jak z oborů s maturitou, tak s výučním listem. Dlouhodobý počet žáků, který v novém tisíciletí absolvoval střední odborné školství (čili střední odborná učiliště a střední odborné školy), činí 80 % populačního ročníku, z čehož 30 % jsou obory zakončené výučním listem. Naproti tomu cca 20 % absolvovalo v rámci ISCED 3 vzdělávání všeobecné – čili gymnázia. (Matějů et al., 2010)

Když porovnáme tato čísla se zahraniční zkušeností, zjistíme, že Česká republika má dlouhodobě jeden z nejvyšších podílů středního odborného vzdělávání v EU. Podobné našemu systému je např. Slovensko či Rakousko, naopak v Dánsku či Španělsku je vyšší podíl vzdělávání všeobecného, a to nad 50 %. (OECD, 2008) Na takto vysoký podíl jak samotného odborného vzdělávání, tak i vysokého podílu absolventů programů bez maturitní zkoušky se různí názory, a to především v politickém diskurzu, kde se z části tyto názory překrývají s obecnější diskuzí o cílech a důvodech vzdělávání. (Matějů et al., 2010)

V těchto diskuzích hraje velkou roli především Svaz průmyslu a dopravy, který velmi silně lobuje za střední odborné a učňovské školství.³ Argumentuje pak především právě velkým podílem průmyslu a obecně sekundárního sektoru v české ekonomice, a tudíž i velkou potřebou technicky kvalifikovaných pracovníků, kteří by v těchto podnicích mohli být zaměstnáni. Tento postup následně povede – podle zastánců odborného školství – k prosperitě státu jako celku. Na opačné straně stojí v českém veřejném diskurzu společnosti Eduin či SCIO. Obě společnosti předkládají v zásadě podobné argumenty, kdy nejzásadnější z nich je, že rychlost změn ve světě se bude zvyšovat exponenciálně, a tudíž je třeba se ve vzdělávacím systému soustředit „na obecné, přenositelné kompetence, tedy takové, které nejsou vázány úzce na jeden obor nebo méně početnou skupinu oborů, ale jsou uplatnitelné ve většině oborů – např. dovednost řešit problém, pracovat v týmu.“ Dalšími argumenty jsou rostoucí poptávka po vysoce kvalifikovaných pracovnících, nadbytek vyučených, možnosti převést méně kvalifikované výroby do zemí třetího světa za levnější pracovní silou. Nejsilnějším argumentem se však zdá být fakt, že učňovské obory v dostatečné míře nerozvíjejí přenositelné kompetence či že jejich žáci jsou špatně připraveni na celoživotní vzdělávání, které bude v rychle se rozvíjejícím světě stále významnější. (SCIO, 2011)

Pokud se zastavíme u posledních dvou tvrzení, musíme konstatovat, že je pravdou, že žáci středních odborných učilišť se pravidelně v mezinárodních šetřeních umisťují v naprosté většině na spodní příčce hodnocení znalostí. To potvrzují například i výzkumy patnáctiletých v mezinárodním šetření PISA 2015, kde byl průměrný výsledek ve čtenářské dovednosti na víceletém gymnáziu 589 bodů, na střední odborné škole s maturitou 506 bodů a na středním odborném učilišti bez maturity 397 bodů. (Blažek a Příhodová, 2016) Je samozřejmě otázkou, zda takto nízký počet bodů je způsoben tím, kdo na učiliště nastupuje, nebo tím, že na učilištích se občanská gramotnost neučí či se učí hůře než na gymnáziích.

³ Např. Juříček (2012).

2.2 Vzdělanostní reprodukce a střední odborná učiliště

Francouzský sociolog Pierre Bourdieu ve svém, dnes už klasickém, spise tvrdí, že znalostní rozdíly, které jsou pozorovatelné ve školních lavicích, jsou ve skutečnosti rozdíly sociální s tím, že škola je jen základním mechanismem státu ke stratifikaci společnosti a na konci určitá skupina potvrdí svůj status „šlechty státu“. (Bourdieu 1998) Tím vysvětluje nerovnoměrné zastoupení částí společnosti ve vzdělávacím systému, kdy můžeme konstatovat, že děti z vyšších socioekonomických skupin jsou ve vzdělávacím systému úspěšnější a končí výše. Sociální nerovností a jejich příčinami se zabýval např. Basil Bernstein, který mluví o omezeném a rozvinutém jazykovém kódu, kdy ve vzdělávacím systému je od začátku zvýhodněn a preferován kód tzv. rozvinutý, který je typický pro žáky pocházející z vyšších socioekonomických vrstev. (Bernstein 1962) Jako dalšího můžeme jmenovat Melvina Kohna a jeho teorii profesní determinace, kdy základem této teorie je domněnka, že pracovní zařazení determinuje výchovu v rodinách. Dělničtí rodiče tak učí své děti především úctě k autoritám a k plnění příkazů, naproti tomu rodiny střední třídy akcentují daleko více faktor vlastního rozhodování a vysvětlování. Toto je poté určujícím faktorem při plnění úspěšné vzdělávací trajektorie. Všichni tito autoři se však shodují v jednom. Nikde na světě neexistuje plně meritokratické školství, ve kterém dítě postupuje pouze na základě jeho vlastních schopností. (Katrňák, 2004)

Pokud tento kontext vztáhneme na střední odborná učiliště, která jsou rodiči vnímána na vzdělanostním žebříčku středních škol nejnižší (a to navzdory dlouholeté snaze komunistických vlád toto vnímání změnit) (tamtéž), pak to vysvětluje fakt, že na odborná učiliště chodí děti převážně z nižších socioekonomických skupin obyvatelstva: „Vstup do učebního oboru je ovlivněn horšími studijními výsledky, ale podstatnou roli zde hraje v souladu s teorií vzdělanostní reprodukce sociální zázemí žáka.“ (Trhlíková & Úlovcová in Matějů et al., 2010 s. 187)

Podrobnější model těchto mechanismů předložil Goldthorpe, který společně s Richardem Breenem rozdělil efekty, které způsobují vzdělanostní reprodukci, na primární a sekundární, přičemž primární efekty mají vliv hlavně v raných fázích ve vzdělávacím systému. Jedním z takovýchto efektů může být Bourdieův kulturní kapitál, či faktory genetické. Tyto efekty mají vliv právě na úspěch či neúspěch v počátečních fázích

vzdělávací dráhy. Sekundární efekty jsou naproti tomu přítomny hlavně v tzv. uzlových bodech, kdy rodiče mohou volit mezi jednotlivými větvemi, či přímo ze systému odejít. Goldthorpe pracuje s tzv. riziky, kdy tvrdí, že pro rodinu s vyšším socioekonomickým statusem je přirozenější riskovat u dítěte volbu vyšší vzdělávací dráhy především z toho důvodu, že jsou si vědomi významu vzdělání a jeho vlivu na sociální mobilitu. Naproti tomu rodiny s nižším socioekonomickým statusem nepřisuzují tomuto významu tak velkou roli, a je tudíž pro ně přijatelnější volit opatrnější vzdělávací dráhu pro své děti. (Matějů et al., 2006)

Konkrétní fungování těchto mechanismů v podmínkách České republiky popsal Katrňák ve své kvalitativní analýze, která zjišťuje, jak nahlíží rodiny z nižších socioekonomických skupin na horší studijní výsledky. V souvislosti s domácími přípravami v dělnických rodinách konstatuje, že „škola určuje, jaké dítě po této stránce je, jaké jsou jeho nadání a schopnosti“. (Katrňák, 2004, s. 148) Naproti tomu vysokoškolsky vzdělaní rodiče „považují známky za důsledek přípravy dítěte do školy, za výsledek svého zájmu o školu.“ Zároveň dokládá v duchu Goldthorpa, že lidé z dělnických rodin nevnímají vyšší vzdělání jako velkou přidanou hodnotu, která by jim či jejich dětem byla k velkému užitku. (tamtéž).

Katrňák ve své práci zjišťuje, že děti dělnických rodičů mají malé vzdělanostní aspirace, které často vycházejí ze zkušeností jejich rodičů s vlastní školní docházkou. S dětmi se doma dělničtí rodiče připravují pouze na prvním stupni základní školy s tím, že příprava v dalších ročnících je většinou omezena na hlídání splnění školních povinností. Dalším, pro nás důležitým, zjištěním je vliv rodiny při výběru střední školy. Katrňák zde používá metafory „volně plujících zátek“, kdy přirovnává žáky z dělnických rodin k zátkám, které nikdo nepotápí, ale ani je neřídí. Rodiče těchto žáků respektují potomkovu volbu povolání a podporují ji, ať je jakákoliv. Nicméně sami dítě neusměrňují a nechávají na něm samotném, aby si zvolilo, co je pro něj nejlepší. Důležité pro ně je především to, aby žák našel zaměstnání a mohl se rychle osamostatnit čili žil tak, jak žili oni sami. Příklad „volně plujících zátek“ můžeme pak aplikovat i na celkový vztah v trojici rodič, žák a škola, kdy dělnický rodič pouze ve velmi hrubých obrysech koriguje své potomky, ale víceméně nechává rozhodování o tom, jaké má kdo schopnosti, na škole. (Katrňák, 2004)

Vezmeme-li v potaz výše zmíněné, vzniká nám souhra faktorů, kdy žáci, kteří navštěvují střední odborná učiliště, pocházejí často z méně podnětného prostředí dělnických rodin, mají velmi malé vzdělanostní aspirace a na základní škole měli s největší pravděpodobností horší známky než jejich vrstevníci, kteří odešli na studijní programy s maturitou. Pokud k těmto faktorům přidáme ještě méně příznivé vyhlídky na platové ohodnocení, horší politické znalosti, a hlavně politický nezájem (Kudrnáč, 2017b), vzniká prostředí, ve kterém se pohybují naši respondenti, kteří budou z hlediska občanských a politických postojů předmětem zkoumání v empirické části.

2.3 Postoje a občanské postoje

Jelikož jsou předmětem mého výzkumu občanské postoje, uvedu nejprve vymezení základních pojmů, se kterými budu dále pracovat.

2.3.1 Postoje

Pokud v této práci mluvím o postojích, mám na mysli postoj podle Čápa a Mareše (2007, s. 148), kteří tvrdí, že postoj má tři složky: „za prvé poznání objektu, názory na něj; za druhé jeho citové hodnocení, sympatii či antipatii, popřípadě dokonce lásku nebo nenávisť, eventuálně lhostejnost; a za třetí pobídka k jednání či k chování v souhlasu s názorem a emočním hodnocením, popřípadě návyk, navyklou formu takového chování či jednání. (...) S termínem postoj se hojně pracuje v sociologii a v průzkumech veřejného mínění, zjišťují se postoje obyvatelstva a jeho jednotlivých skupin k představitelům různých politických stran a hnutí, k domácím a zahraničním událostem, k chystaným ekonomickým opatřením apod.“ (tamtéž, s. 150)

2.3.2 Občanství a občanská angažovanost

Než přikročíme k definování pojmu občanská angažovanost, je třeba definovat, jak chápeme pojem občanství. Pro potřeby práce jsem vybral definici, kterou vytvořil T. M. Marshall, který „definoval občanství jako instituci, která zajišťuje, že je s každým zacházeno jako s plným a rovnoprávným členem společnosti“. (Straková, Simonová, 2013, s. 28)

Za hlavní formu občanské angažovanosti neboli občanské participace, byla dlouho považována volební účast. Společně s poklesem volební účasti v evropských státech se

začala odborná i laická část veřejnosti ptát po příčinách tohoto propadu. Tento fenomén se neprojevuje pouze v západoevropských státech, ale i ve východní a střední Evropě, jak dokládají např. zjištění Zápotočné a Lukšika (2010).

Zukin (2006) následně rozdělil klasicky chápanou občanskou angažovanost na dvě složky, a to:

- 1) *Politickou angažovanost*, kterou chápe jako „aktivitu směřující k ovlivňování vládní politiky nebo na výběr veřejných zástupců (politiků)“. (Zukin, 2006, s. 51)
- 2) *Občanskou angažovanost* pak definuje jako „podílení se na dosažení veřejného dobra, nicméně většinou zaměřené na přímou práci ve spolupráci s ostatními. Občanská angažovanost se většinou týká neziskových organizací a sporadicky se dotýká samotné politiky a politických zástupců“. (Zukin, 2006, s. 51)

Toto rozdělení, které Zukin vytvořil, používám v této práci jako teoretický rámec pro rozdělení politické a občanské participace.

2.4 Občanské a politické postoje u mladé generace

Než přistoupím k samotnému objasnění volebních a dalších preferencí, je potřeba se podívat, v jakém kontextu se mladá generace, popř. žáci středních odborných učilišť, pohybují a kdo a co má vliv na jejich názory.

2.4.1 Vliv na politickou a občanskou angažovanost u mladé generace

Procesu, který mladí lidé podstupují při utváření názorů na politiku a svět kolem sebe, říkáme *politická socializace* a můžeme ji definovat jako proces, při kterém jsou „hodnoty a postoje utvářeny prostředím, jež člověka obklopuje v dětství a mládí, tedy rodiči, vrstevníky či učiteli“. (Kudrnáč, 2015, s. 528)

Nepanuje však úplná shoda v tom, kdy přesně tento proces probíhá a kdy je tedy vhodné období pro formování osobnosti. Zdá se, že „nejvíce vhodné období pro formování občanských postojů je někdy mezi 14. až 25. rokem života“. (Niemi a Hepburn 1995 in Basl, Straková, Veselý, 2009, s. 367) Sears (1975) přišel s teorií tzv. vnímavých let, kdy „změna v postojích může nastat i později, v souladu s lokalizací vnímavých let do pozdní adolescence, respektive do počínající dospělosti – tedy do věku po osmnáctém roku života“. (Sears 1975, in Straková, Simonová, 2013, s. 43) Obě zjištění se však shodují

v tom, že je možné měnit názory adolescentů i v poměrně pokročilém věku dospívání. Samotné změny v postojích v průběhu dospívání se však zdají nepatrné. Dle zjištění Strakové a Simonové⁴ (2013) byl jediný rozdíl mezi 14letými a 18letými žáky ve vyšší míře ochoty k volební účasti u 18letých respondentů. Co však tyto všechny postoje v dnešní době ovlivňuje?

Odborníci se shodují, že jedním ze základních prostředí, které ovlivňuje postoje mladých lidí, je *rodina* a okolí (*přátelé*). Rodina může mít dvojí vliv. Zde jsem použil rozdělení rodinných vlivů na postoje a hodnoty mladých lidí od Basla, Strakové a Veselého⁵ (2009). Ti rozlišují přímý vliv rodiny, tzn. participace rodičů na občanských aktivitách, občanských hodnotách a postojích, a nepřímý vliv, tzn. dosažené vzdělání, finanční zdroje atd.

Ovlivňování rodinou a přáteli potvrzuje také Macková, Šerek et al. (2018, s. 8): „Důležitou hybnou silou pro zapojení je okolí. Silný pozitivní vliv na zájem dospívajících o politiku a participaci mají hodnoty rodičů a přátel (to, zda jejich aktivity schvalují či jsou sami aktivní)“. Na zjišťování přímého vlivu se zaměřil Bocan (2011). Ten zjistil na vzorku žáků základních škol (6–15 let), že se vzrůstajícím věkem klesá uvědomované ovlivňování názorů rodinou, a naopak stoupá ovlivňování názorů přáteli a vrstevníky. Tento fenomén se pravděpodobně posiluje v průběhu střední školy. Zároveň však dodává, že s výší dosaženého vzdělání u rodičů „mírně klesá vliv připisovaný přátelům a kamarádům, a to zejména pokud se jedná o způsoby trávení volného času a formování názorů“. (Bocan, 2011) Lewis-Beck (in Kudrnáč, 2015, s. 530) zjistil, že existuje až 75% šance, že bude dítě rodičů volit velmi podobně nebo stejně jako oni.

Nepřímý vliv rodiny na politické postoje potvrzují další výzkumy (např. Straková, Simonová, 2013; Kudrnáč, 2015). Jedná se především o výběr střední školy, a tím pádem i kolektivu, ve kterém se potomek bude pohybovat.

⁴ Straková a Simonová zkoumaly z dat CIVED (Civic Education Study) z roku 1999 a z výzkumu Občanské postoje mládeže (OPM) z roku 2010. Analyzovaly data v kategoriích ochotě k volební účasti, postoji k právům etnických menšin, postoji k občanské angažovanosti a postoji k angažovanosti ve škole.

⁵ Plné znění rozdělení je uvedeno v příloze č. 3.

Škola se pak ukazuje jako další významný činitel ve vytváření postojů žáků středních škol. Vlivem školy a školního klimatu se zabývala Manganelli (2015), která zjistila pozitivní vliv otevřeného školního klimatu na občanskou angažovanost žáků 8. tříd základní školy. Stejně zjištění přinesl Cambel (2008) z dat CIVED 1999, kdy zjistil, že otevřené klima má značný efekt na občanské a politické znalosti, zvláště pak u žáků, kteří pocházeli z rodin s nižším socioekonomickým statusem. V našem prostředí ověřoval Cambelovo zjištění Aleš Kudrnáč (2017a) a tento efekt otevřeného klimatu nepotvrdil. Naopak staví do popředí socioekonomické složení třídy a vliv kolektivu, které, dle jeho zjištění, má pozitivní vliv na občanské znalosti i zmírňuje politické nerovnosti mezi žáky s nižším a vyšším socioekonomickým statusem (dále jen SES). Na základě tohoto zjištění varuje před „vytvářením škol nebo tříd buď převážně s žáky s vysokým, nebo naopak nízkým SES, které by mohly v důsledku vést k větším rozdílům v politické angažovanosti následkem prohlubování rozdílů mezi lidmi s nízkou a vysokou mírou občanských znalostí. Pokračování tohoto trendu by mohlo mít za následek oslabení demokratické legitimacy našeho politického systému“. (Kudrnáč, 2017a, s. 229)

Jednou ze základních možností, jak může škola ovlivnit občanské postoje žáků, se zdá být občanská výchova, resp. vzdělávací obor Výchova k občanství. Občanská výchova obsahuje v kurikulu mnoho tzv. problémových témat⁶ jak na úrovni základního vzdělání, např. globalizace; evropská integrace (RVP ZV, 2017), tak i na úrovni středního vzdělání např. témata rasy, národy a národnosti; většiny a menšin ve společnosti – klady vzájemného obohacování a problémy; globálních problémů (RVP SOU, obor obráběčkovu, 2017), multikulturního soužití, při kterém mohou vzniknout ve třídě velké neshody z důvodu odlišných názorů na daná témata. Tato témata je obecně doporučeno řešit spíše otevřenou diskuzí nad názory jednotlivých přispěvatelů. Otevřenou diskuzi a její vliv doporučují například Simonová a Straková (2012), které konstatují, „že podpora diskuse ukázala pozitivní faktor rovněž v případě postojů k právům menšin a k občanské angažovanosti.“ To potvrzuje Kudrnáč (2017b) a dodává, že „ve třídách, kde diskuze o politice probíhají v maximálně uvolněné, otevřené a svobodné atmosféře, je

⁶ Problémové téma definuji jako téma, na které není jednoznačná odpověď. Často se jedná o záležitosti ideje, politického smýšlení či názoru. Tyto názory často není možné vyvrátit fakty.

pravděpodobnost pozitivního postoje k volební účasti 60 %, a klesá k 40 % v prostředí, které je přesným opakem⁷. Kudrnáč však dodává, že není významná četnost těchto debat jako právě spíše atmosféra, ve které se tyto debaty odehrávají (2017b).

Na druhou stranu je třeba říci, že se žáci setkávají zřídka s učiteli, kteří by, dle nich, vedli skutečně otevřenou diskuzi. Když takového učitele potkají, patří mezi nejoblíbenější. (Macková, Šerek et al., 2018) Pozitivní vliv učitele v rámci formování občanských postojů se ukazuje i u studie Kudrnáče (2017b), kdy se ukázalo, že učitel, pokud považuje demokracii za nejlepší možný režim, vykazují následně i žáci vyšší procento podpory demokracie.

Otevřenou diskuzi je také možné rozvíjet pomocí participativních prvků v rámci běžného fungování samotné školy. Nejznámějšími v českém prostředí jsou školní parlamenty. V zahraničí je „politické“ angažovanosti ve škole věnována větší pozornost v důsledku delší tradice, avšak ukazuje se, že do těchto aktivit se opět více zapojují žáci ze sociokulturně podnětějšího prostředí, takže se tím rozdíl mezi žáky mohou spíše dále prohlubovat. (Hoskins, Janmaat, & Melis, 2017)

Dalším aktérem, který vstupuje do života mladých lidí, jsou *média*. Nejsledovanějšími médii, ve kterých vyhledávají mladí lidé informace o politice, jsou dle Kudrnáče (2017b): internetové zpravodajství (38 %) a následuje televize (32 %). Ukazuje se, že typ sledovaného média závisí z velké části na SES rodiny, kdy internetové zpravodajství sledují spíše žáci z rodin s vyšším SES, zatímco televize vítězí u žáků z rodin s nižším SES. Důležitým zjištěním je také potvrzení výrazného ústupu tištěných novin a časopisů, protože tato média získala pouhých 5 % sledovanosti.

Na výši SES také závisí to, které konkrétní médium označují žáci za důvěryhodné. „Nadprůměrně označovali za důvěryhodné Novinky.cz, iDnes.cz, Aktuálně.cz, Lidovky.cz, ČT24, AC24.cz a Parlamentnilisty.cz. Podprůměrnou důvěru vyjadřovali naopak webu Blesk.cz. Žáci žijící v rodinách s učňovským vzděláním vyjadřovali vyšší důvěru Tn.cz/Nova.cz, Blesk.cz, Aeronet.cz a Svetkolemnas.info. Naopak mají podprůměrnou

⁷ Není překvapením, že na gymnáziích je otevřené klima diskuze přítomné nejvíce. Nicméně ze šetření Kudrnáče (2017a) vychází, že vyšší míru otevřené diskuze pozorujeme na SOU oproti SOŠ.

důvěru v informace ze serveru Aktuálně.cz.“ (Kudrnáč, 2017b, s. 22-23) V souvislosti se sledováním zpravodajství se ukazuje, že vliv na vyšší občanskou angažovanost mladých lidí má také vyšší četnost sledování médií. (Macková, Šerek et al., 2018)

2.4.2 Občanské postoje mladé generace

V minulé podkapitole jsem se snažil popsat faktory, které mají vliv na občanské postoje mladé generace. V této podkapitole v krátkosti popíši, jak si dnešní mladá generace v České republice stojí právě z hlediska postojů a vztahu k demokracii, ochotě k volební účasti atp. Jako základ pro tuto kapitolu jsem vybral tři výzkumy, které byly publikovány v letech 2016, 2017 a 2018. První dva výzkumy publikoval Aleš Kudrnáč s názvem „Mladí lidé a politika. Zpráva o dotazníkovém šetření na středních školách“ (2016 a 2017b). Tyto výzkumy obsahují kvantitativní data ze vzorku 1953 žáků (972 chlapců a 978 dívek) z 85 středních škol. Zastoupeny byly střední odborná učiliště, střední odborné školy a gymnázia. Výzkum Aleny Mackové, Jana Šereka et al. z roku 2018 obsahuje kvantitativní i kvalitativní data 17879 mladých lidí. První fází bylo dotazníkové šetření, rozděleno na adolescenty (16–18 let) a mladé dospělé (20–26 let). Druhou fází se staly rozhovory s učiteli a skupinové rozhovory s žáky. Třetí fází byl etnografický výzkum ve dvou pražských organizacích, kde se zapojují do činnosti mladí lidé.

Podpora demokracie

Šetření A. Kudrnáče ukazuje, že „nepodmíněnou podporu demokracii vyjadřuje 58 % středoškoláků“ v roce 2016 a 57 % v roce 2017. Pokud tato čísla porovnáme s celkovou populací starší 15 let, kde podporu demokracie vyjadřuje 50 % (2016) a 48 % (2017), je možné konstatovat, že demokracii jako formu vlády podporuje větší část mladých lidí, než se najde v celkové populaci. Zároveň je však třeba dodat, že tyto postoje úzce souvisí s nejvyšším dosaženým vzděláním rodičů. Žáci rodičů, kteří nedosáhli vysokoškolského vzdělání, vyjadřují podporu demokracii nejméně. (Kudrnáč, 2016, 2017b).

Politická znalost

A. Kudrnáč ve svých dvou šetřeních podrobil mladou generaci i faktografickému testu, aby zjistil, jak si středoškoláci stojí ve faktografických znalostech, které by mohly sloužit jako

základ pro jejich politickou orientaci⁸. V obou šetřeních se potvrdilo, že – nepřekvapivě – nejhorší výsledky vykazují žáci středních odborných učilišť, které následují střední odborné školy. Nejlepší výsledky vykazují gymnázia. (Kudrnáč, 2016, 2017b)

Politická participace

Politickou participací nemusíme myslet pouze účast u různých typů voleb. V šetřeních Kudrnáče a Mackové se ukazuje, že existují jiné, daleko častější formy, jak mladí lidé participují na politických aktivitách. Nejčastější jsou obecně internetové aktivity jako sdílení politických komentářů, „lajknutí“ nebo okomentování zprávy na sociálních sítích. (Kudrnáč, 2016, 2017b; Macková, Šerek et al., 2018). Mezi nejčastější zapojení do politických aktivit mimo internet se stalo darování peněz charitě a dobrovolnictví (Macková, Šerek et al., 2018) či návštěva kulturní akce na podporu nějakého tématu a nošení trika, odznaku či jiného symbolu podporující nějaké téma. (Kudrnáč, 2016, 2017b)

Zájem o politiku

Podle zjištění A. Kudrnáče je zájem o politiku na srovnatelné úrovni mezi lety 2016 a 2017. Třetina středoškoláků se vyslovila, že je politika zajímavá, 45 %, že spíše nezajímá a 22 %, že je nezajímá vůbec. Jako hlavní faktory, které rozdělovaly sledovaný vzorek, se ukázalo vzdělání a s tím související navštěvovaná škola. Žáci gymnázií či žáci s rodiči, kteří mají ukončené vysokoškolské vzdělání, vykazovali vyšší zájem o politiku, než žáci ze středních odborných učilišť (Kudrnáč, 2016, 2017b)

2.4.3 Volební sympatie u žáků středních odborných učilišť

Cílem poslední podkapitoly v této části je vytvořit základní vhled do volebních sympatií u žáků středních škol, a to především středních odborných učilišť. Je potřeba brát v úvahu, že studentské volby dopadají jinak než volby skutečné, avšak můžeme je částečně považovat za předzvěst vývoje, který může přijít.

Relevantní kvantitativní data, která se zabývají volebními preferencemi mladých lidí v České republice, jsou mi známa pouze ve dvou případech. Jedná se o anketu Studentské

⁸ Zadání otázek je možné nalézt v Kudrnáč, 2016, s. 12 a Kudrnáč, 2017b, s. 26)

volby, kterou pořádá nezisková organizace „Člověk v tísni“, a data, která byla shromážděna v rámci šetření „Hodnotová orientace mládeže“ v roce 2012 a která interpretuje A. Kudrnáč. Uvědomuji si rezervy, která daná data mají (a popíši je dále), nicméně tím, že pravděpodobně neexistují jiné relevantní výzkumy, pokusím se interpretovat tato data.

Pro potřeby své diplomové práce jsem vybral pouze studentské volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky tak, aby bylo možné je porovnat s daty, které se zabývají preferencemi z roku 2012.

Šetření Člověka v tísni

Nezisková organizace Člověk v tísni pořádá studentské volby od roku 2010 při těchto příležitostech:

- 1) Krajské volby
- 2) Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky
- 3) Prezidentské volby

Člověk v tísni oslovuje všechny střední školy v České republice. Na školách, které se přihlásí, získávají „volební právo“ všichni žáci starší 15 let. A. Kudrnáč použil datový vzorek, který byl tvořen tak, že z každé školy, která se šetření účastnila, byla vybrána jedna třída. Vzorek, který se jednotlivých voleb zúčastnil, je popsán v následující tabulce č. 1 (v závorce jsou uvedeny skutečné počty škol v daném školním roce⁹).

⁹ Zde je třeba dodat, že kategorie střední odborná učiliště může být zavádějící, jelikož se jedná o školy poskytující vzdělání, které je zakončené výučním listem. Toto však mohou být střední odborné školy, jelikož některé toto tříleté studium nabízejí taktéž.

Tabulka č. 1 Střední školy zapojené do studentských voleb

	Počet gymnázií	Počet odborných středních škol	Počet středních odborných učilišť	Celkem platných volebních lístků
2012/2013	9 (368)	19 (841)	9 (515)	1735
2013/2014	174 (365)	210 (827)	50 (517)	50 551
2017/2018	162 (358)	132 (785)	36 (508)	40 068

Zdroj: Člověk v tísní, ČSÚ, Kudrnáč 2012

Vzorek Člověka v tísní neodráží bohužel ani zdaleka rozvrstvení jednotlivých škol, a to ani po stránce typové, ani v krajích¹⁰. Nicméně lze zde pozorovat pokles zájmu středních odborných škol a učilišť zúčastnit se ankety. Nejvýraznější pokles je u středních odborných škol. Vzorek A. Kudrnáče je sice kvantitativně menší, ale lépe odráží složení českého vzdělávacího systému.

Volební účast

Vzhledem k různé povaze obou šetření má pojem volební účast jinou náplň. V šetření A. Kudrnáče se jedná o procento žáků, kteří v dotaznících deklarovali, že chtějí jít k volbám. V šetření Člověka v tísní z roku 2017¹¹ se jedná o procento žáků, kteří odevzdali hlas, v poměru ke všem žákům daných škol. I když toto vezmeme v potaz, i tak je proměna účasti znatelná, a to o 10 % z 61 % v roce 2012 na 51 % v roce 2017.

Celkové výsledky ankety

Než přejdeme k podrobnějšímu zkoumání posunu volebních sympatií, je třeba, pro potřeby dokreslení celkového kontextu, jen v krátkosti zmínit, jaké strany či hnutí se umístily na horních příčkách celých studentských voleb.

¹⁰ Počet škol v jednotlivých krajích lze opět zjistit v každém z výstupů ankety „Studentské volby“.

¹¹ Tato data k roku 2013 nejsou k dispozici.

Tabulka č.2 Výsledky obou šetření¹²

Umístění	2012	2013	2017
1	ODS (16,6 %)	TOP 09 (17,80 %)	Piráti (24,52 %)
2	TOP 09 (15,7 %)	Piráti (17,73 %)	ANO (11,88 %)
3	ČSSD (15,5 %)	ANO (13,44 %)	TOP 09 (11,75 %)
4	Piráti (14,8 %)	ČSSD (8,01 %)	SPD (7,76 %)
5	KSČM (6,7 %)	DSSS (7,15 %)	SZ (6,33 %)
6	DSSS (6,1 %)	ODS (6,19 %)	ODS (6,14 %)
7	KDU-ČSL (6,1 %)		Sportovci (5,21 %)
8	SZ (5,1 %)		

Zdroj: Člověk v tísni, Kudrnáč (2012)

V roce 2012 (vrcholící dluhová krize v eurozóně) by vyhrála ODS. Za povšimnutí v tomto roce stojí nezastoupení hnutí ANO, které se v tuto dobu ještě konsolidovalo a čtvrtého místa, na kterém se už v roce 2012 umístili Piráti, kteří od roku 2012 své postavení posilují. V roce 2013 vidíme velký propad ODS a opětovné posílení Pirátů. Za povšimnutí stojí i nezastoupení KSČM, která měla v roce 2012 6,7 %.

V roce 2017 sledujeme, kromě ústupu ČSSD a nástupu SPD, změnu na prvním místě, kdy největším sympatiím se těšila strana Piráti, která se ve volební kampani s heslem „Pust’te nás na ně“ profilovala jako strana proti současnému establishmentu, podobně jako např. SPD. Zároveň Piráti akcentovali témata, jako je internetová neutralita, digitální státní správa, která pravděpodobně zapůsobila na mladé voliče. Když vezmeme v úvahu, že Piráti nakonec do PS ČR vstoupili s 10,79 % hlasů a jejich konstantní růst ve studentských preferencích, je možné, že sledujeme trend, který začal ve studentských volbách a se stárnutím jednotlivých ročníků může být pirátská pozice viděna jako poměrně solidní.

¹² Tabulka je tvořena tak, aby v každém daném roce byly vypsány ty strany, které by překročily 5% hranici vstupu do PS ČR

Tabulka č. 3 - Rozpracované výsledky ankety podle typu školy¹³

Typ školy		První místo	Druhé místo	Třetí místo
Gymnázium	2013	TOP 09 (27,12 %)	Piráti (15,16 %)	Ano 2011 (15,11 %)
	2017	Piráti (26,87 %)	TOP 09 (15,79 %)	Ano 2011 (10,5 %)
SOŠ	2013	Piráti (19,6 %)	Ano 2011 (12,66 %)	TOP 09 (11,53 %)
	2017	Piráti (22,76 %)	Ano 2011 (13,51 %)	SPD (10,9 %)
SOU	2013	Piráti (19,51 %)	DSSS (11,09 %)	ČSSD (11,09 %)
	2017	Piráti (17,05 %)	Ano 2011 (11,11 %)	SPORTOVCI (10,62 %)

Zajímavou pozici mají Piráti, kteří se umístili mezi prvními třemi ve všech ročnících na všech typech středních škol s tím, že rok 2017 poměrně přesvědčivě vyhráli.

Pokud se podíváme na data blíže, zjistíme, že žáci gymnázií volí ve všech případech strany s liberálním programem a nevyskytují se zde žádné velké rozdíly oproti tomu, jak volila většinová populace. Pokud se ale podíváme na výsledky středních odborných škol a učilišť, tak už se zde rozdíly vyskytují. U středních odborných škol v roce 2013 vyhrály anketu strany, které se propagovaly vesměs prozápadní orientací i liberálním programem. V roce 2017 však byla TOP 09 ze třetí pozice vytlačena SPD. Tuto změnu, kdy byla liberálně konzervativní TOP 09 vytlačena SPD, lze pravděpodobně vysvětlit politickým kontextem, který od roku 2015 změnil českou politickou scénu, a to je tzv. migrační krize, která právě v roce 2015 dosáhla největších rozměrů. SPD je velmi aktivní právě v tématech, jako je přistěhovalectví, odmítnutí kvót, referendum za vystoupení z Evropské unie atp., a je velmi pravděpodobné, že to jsou témata, která začala u žáků SOŠ rezonovat, a proto SPD posílila na úkor TOP 09.

U středních odborných učilišť dochází k posunu, kdy DSSS, kterou můžeme označit za krajně pravicovou, byla vytlačena stranou SPORTOVCI, která byla založena na

¹³ A. Kudrnáč bohužel nerozpracovává data dle typu škol, a proto v této tabulce nejsou data zahrnuta.

podporu sportu a byla složena z bývalých sportovců, trenérů a dalších přidružených profesí.

2.5 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Jak ukazují předchozí odstavce, v České republice existují kvantitativní data, která ukazují politické postoje mladých lidí, a máme určitou představu o faktorech, které je ovlivňují. Tyto informace je ale užitečné doplnit podrobnější studií toho, jak přesně na mikroúrovni (tzn. u jednotlivých mladých lidí) tyto faktory spolupůsobí a vedou k utváření určitých politických znalostí, konkrétního politického postoje nebo angažovaného chování. Základním výzkumným cílem je tedy doplnit makroobraz politické socializace mladých žáků středních odborných učilišť kvalitativními mikrodaty.

V této podkapitole se snažím osvětlit, jak byla koncipována jednotlivá výzkumná témata a jaké byly stanoveny cíle u jednotlivých témat. Hlavním cílem jednotlivých případových studií je sledovat uvnitř jednotlivých případů propojenost kontextových faktorů a těchto sledovaných témat, která jsou dále specifikována do tří okruhů týkajících se školy, místní komunity a „velké politiky“.

2.5.1 Školní klima, demokracie ve škole a výuka občanské výchovy

Cílem bylo zjistit, zda je učeň ve své škole spokojen, jaké má vztahy s učiteli, zda vyučujícím věří či v jaké formě, a zda vůbec, jsou žáci v jeho škole zapojeni do procesu rozhodování (od třídního kolektivu – reflexe či úpravy náplně vyučování až po rozhodování ve školním parlamentu).

2.5.2 Občanská participace

Toto téma zahrnovalo především otázky na činnost učňů v místní komunitě či na jakoukoliv občanskou aktivitu, kterou vykonávají (sběr podpisů k petici, údržba místní zeleně, navštěvování zastupitelstva, pomoc v dané obci). Toto téma bylo zařazeno především kvůli ověření tvrzení Zukina (2006), který předpokládá, že dnešní mladé generaci je spíše než přímá politická participace bližší občanská angažovanost, která se může projevat i výše zmíněnými činnostmi.

2.5.3 Politici, politické postoje a politická znalost

Politická znalost je základním předpokladem politické participace, „jedinci s vyšší mírou občanských znalostí zpravidla zastávají demokratické principy a hodnoty silněji než ti, u kterých pozorujeme nízkou úroveň občanských znalostí“ (Nie et al., 1969 in Kudrnáč, 2016 s. 210). Proto je potřeba se podívat blíže na politické znalosti respondentů a na to, jak o jednotlivých politicích smýšlejí.

Jako zástupci českých politiků byli vybráni předsedové stran zastoupených v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky v aktuálním volebním období. V tabulce výsledků jsou uvedeni pouze čtyři politici, protože se ve výzkumu ukázala malá až nulová známost ostatních předsedů stran. Jako posledního jsem do rozhovorů zařadil Václava Havla, jakožto neznámějšího českého politika a člověka, jehož myšlenky dnes v jistém slova smyslu polarizují společnost. Jelikož se k V. Havlovi všichni účastníci vyjádřili v pozitivním smyslu, není v přehledové tabulce výsledků uveden, avšak je zahrnut do shrnutí na konci kapitoly.

Jako zástupci zahraničních politiků byli zvoleni představitelé tří zemí, které mají zásadní přímý či nepřímý vliv na Českou republiku a je jim věnována velká pozornost v českých médiích. Mezi zahraniční politiky byl vybrán i bývalý předseda strany UKIP a britský europoslanec Nigel Farage. Byl zařazen z důvodu jeho role při tzv. brexitu. V době hlasování měl tento europoslanec značný prostor v českých médiích a jeho videa z půdy Evropského parlamentu byla hojně sdílena na sociálních sítích.

Dále byly kladeny dotazy, které měly přiblížit možné vlivové skupiny ovlivňující volbu či politickou sympatii. V podobném duchu bylo vedeno i téma média, kde bylo zjišťováno, zda vůbec, popř. jaká média učni sledují a jaký vliv mají média na jejich politické postoje.

2.5.4 Výzkumné otázky

Na základě prostudované odborné literatury a výše uvedených úvah byly stanoveny dílčí výzkumné otázky:

1. Jak velká je znalost politických představitelů u zkoumaných učňů a kdo, či co, ovlivňuje jejich politické preference?
2. Jsou učni aktivní ve své místní komunitě a pokud ano, jak?
3. Jak zkoumaní učni sami vnímají školní klima a příležitost ovlivnit život ve škole, kde studují?
4. Jaké mají zkušenosti s výukou předmětu občanská výchova?
5. Jaké jsou shody a odlišnosti mezi sledovanými případy v těchto oblastech a nakolik je lze vysvětlit ze známých kontextových faktorů?

3 Metodologie výzkumu

3.1 Design práce: vícepřípadová studie

Cílem práce je popsat dílčí fenomény v bohatém kontextu. Případem jsou myšleni žáci a žákyně středních odborných učilišť (v práci užívám jako synonyma označení žáci učilišť a obecně srozumitelný pojem učni), „tématem“ případů je jejich vztah ke škole a k politice. Proto jsem zvolil právě design vícepřípadové studie, který je „empirickým designem, jehož smyslem je velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málo případům“ (Švaříček, Šed'ová et al., 2007, s. 96-97).

Jako základní přístup byl zvolen kvalitativní výzkum, kdy jsem si byl vědom, že právě v kvalitativním přístupu jde o to do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací“ (Švaříček, Šed'ová et al., 2007, s. 24). Zároveň tak jako výše uvedení autoři jsem si byl vědom limitů tohoto přístupu, který především spatřuji v nemožnosti generalizace výsledků např. na populaci českých učňů. Mým záměrem bylo proto vytvořit studii deskriptivní (Yin, 2003 in Švaříček, Šed'ová et al., 2007), jejímž cílem bylo primárně popsat jednotlivé případy v rámci výzkumných otázek.

3.2 Výběr případů

Případová studie je intenzivní výzkumná strategie, která klade na účastníky značné nároky. Otázka politických postojů může být navíc vnímána jako citlivá. Výzkum není od počátku anonymní, jako je tomu třeba u sběru dat dotazníkem, ale je teprve dodatečně anonymizován. Účastníkům nebylo možné nabídnout za účast odměnu, což je sice eticky částečně kontroverzní, ale běžná praxe. Proto se ukázalo jako nejschůdnější využít případy, které Šed'ová (2007 s. 75) nazývá jako vhodné čili „dobře dostupné“.

Poté, co jsem si ujasnil téma práce, musel jsem se zabývat otázkou, jak vyberu a najdu vhodné případy. Podle Katrňáka „je známo, že počet respondentů není pro kvalitativní výzkum tak rozhodující, jako jejich rysy“ (2004, s. 157). Vzhledem k výzkumným otázkám jsem si stanovil tři základní kritéria při výběru. Prvním kritériem bylo, že všichni respondenti musí studovat střední školu v prezenčním oboru, který je zakončen výučním listem. Druhým kritériem byla různorodost typů sídelních jednotek, kde učni bydlí

nebo odkud pochází. Toto druhé kritérium jsem vybral především na základě předpokladu, že průběh dětství a faktory ovlivňující dospívání (názory okolní společnosti, anonymita člověka v místě bydliště) budou jiné ve velkém městě jiné než v menších sídelních jednotkách. Dalším faktorem, který je třeba vzít v této souvislosti v úvahu, je volební polarizace, kdy některá velká města a venkov volí odlišně. Nicméně i když se podařilo vybrat učně, kteří jsou jak z velkého města, menšího města i vesnice, limitem se stalo, že všechny vybrané územní jednotky se nacházely v Praze a ve středních Čechách. V rámci dalšího výzkumu bych doporučoval rozšířit zkoumané případy zařazením i některých vzdálenějších lokací, jako je české pohraničí či části Moravy. Třetím kritériem byla snaha, aby v každém zkoumaném prostředí (Praha a menší město/vesnice) byli zastoupeni žáci obou pohlaví. K tomu jsem přistoupil i na základě výzkumu Elviry Cicognani (2012), která tvrdí, že chlapci mají větší zájem se zapojovat do „věcí veřejných“ než dívky. Tento výběr zkoumaných případů však neznamená, že byl vytvářen reprezentativní vzorek ve smyslu, v jakém se o to usiluje v kvantitativních šetřeních.

Naprosto zásadní se pro mě tedy ukázaly dva okruhy respondentů, které se hodily právě do výše zmíněných kritérií. Prvním zdrojem byli bývalí žáci Základní školy Sázava, které jsem učil před dvěma lety, a dnes jsou v 1. a 2. ročnících na středních odborných učilištích. Většina z nich studuje v okresním městě, které by se dalo nazvat spádovým vzdělávacím centrem oblasti: Benešově u Prahy¹⁴.

Nejlepší možností, jak v Praze získat vhodné případy, které by splňovaly mnou stanovená kritéria, se zdálo kontaktování žáků, které jsem doučoval v rámci projektu jedné pražské neziskové organizaci, která se zabývá žáky základních škol, kteří jsou postiženi silnou sociální exkluzí. Všechny pražské případy jsem získal metodou sněhové koule (Miovský 2006), tj. na základě doporučení předchozích jedinců zapojených do výzkumu. V rámci této metody jsem si byl vědom úskalí, které může metoda sněhové koule přinést, a to, „že vzorek bývá a priori determinován co do své struktury“ (Švaříček, Šed'ová et al., 2007 s. 73).

¹⁴ Podrobněji jsou popsány všechny případy v charakteristikách v další kapitole.

3.3 Společný kontext zkoumaných případů

V této kapitole v krátkosti popíšu prostorový a časový kontext, v němž probíhal můj výzkum.

Srovnání města Sázava se situací v Praze uvádějí přílohy 1 a 2. Charakteristika této územní jednotky je důležitá proto, abych zasadil případy do kontextu, v němž vyrůstaly (mimo jiné jak vypadá společnost či život v Sázavě). Město Sázava (cca 3700 obyvatel) leží ve Středočeském kraji v cca dvouhodinové dojezdové vzdálenosti do Prahy (vlakovou dopravou) či 45minutové (autem). Jedná se o okrajovou součást pražského integrovaného dopravního systému, což využívá menší část obyvatelstva k dojíždění do Prahy za prací. Bytové jednotky jsou rozděleny do tří skupin – samostatných domů, panelových domů a menších zděných činžovních domů vystavěných jako ubytování pro dělníky skláren Kavalier, které jsou zároveň největším zaměstnavatelem ve městě. To, že sklárny zaměstnávají většinu populace Sázavy, se podepisuje i na vzdělanostní struktuře, kdy téměř polovinu obyvatel tvoří lidé se základním vzděláním či s výučním listem (popsáno v příloze č. 2). Ve městě se nachází jediná základní škola, kterou navštěvují i žáci z okolních vesnic¹⁵. Ze základní školy bylo v roce 2017 19 žáků přijato na maturitní obory a 10 na nematuritní.

Je třeba vzít v patrnost, že sběr dat probíhal v první polovině roku 2018, kdy probíhalo formování první a druhé Babišovy vlády a bylo krátce po prezidentských volbách. V zahraničí CDU/CSU řešila vnitrostranickou krizi kvůli přílišnému počtu migrantů v Bavorsku, která se promítla i do politiky států Evropské unie. Tyto politické události mohly mít na názory respondentů vliv.

¹⁵ Školu navštěvuje cca 400 žáků, z toho 75 dojíždí z okolních vesnic (<http://www.zssazava.cz/>).

Tabulka č. 4 Přehled základních charakteristik případů zahrnutých do studie

Jméno	Věk	Místo bydliště	Dosažené vzdělání rodičů	Zaměstnání rodičů	Školní dráha	Rodinná situace žáka
Lucie	17	Malé město	Oba SOU	M: Pečovatelka v domově důchodců O: Živnostník (stavby)	ZŠ, SOU (kuchař, číšník)	Rodiče žijí v původním manželství. Bydlí s nimi v bytě.
Tomáš	17	Vesnice	Oba SOU	M: Skladník O: Mistr na směně ve sklárnách	ZŠ, SOU (truhlář)	Rodiče žijí v původním manželství, Tomáš bydlí ve vícegeneračním domě s prarodiči, tetou a rodiči.
Hynek	17	Vesnice	Oba SOŠ	M: Sestra v nemocnici O: Výpravčí vlaku	ZŠ, SOU (ukončeno), dále neví	Rodiče rozvedeni, Hynek bydlí v jednom domě i s partnery rodičů.
Alan	18	Praha	M: SOU	M: Momentálně nezaměstnaná O: Neznámý (přítel matky pizzař v pizzerii)	ZŠ, SOU (kuchař), SOU (karosář)	Rodiče nesezdáni, otce nezná, Alan žije s matkou ¹⁶ , dvěma bratry a jejím přítelem.

¹⁶ Zde je to nejasné, jelikož se Alan pomalu stěhuje k babičce

Libor	16	Vesnice	Oba SOU	M: Pracovnice státního úřadu O: Dělník na stavbách	ZŠ, SOU (automechanik)	Rodiče rozvedeni, bydlí v domě s matkou, otcem, jeho přítelkyní, jeho dětmi, sestrou a jejím přítelem.
Irena	20	Praha	Oba VŠ	M: Lékařka O: Ekonom	ZŠ, SOŠ (agropodnikání), SOU (cukrář)	Rodiče rozvedeni, bydlí střídavě s matkou a svým bývalým přítelem.

Tabulka 5. Charakteristika středních odborných učilišť, která navštěvují sledovaní žáci

	Typ sídla školy	Typ školy (zřizovatel, pokud je jiný než kraj)	Dojezdová vzdálenost pro žáka (hromadnou dopravou)	Využívá žák internátní zařízení?
Alan	Praha	SOŠ (Dopravní podnik hl. m. Prahy, akciová společnost)	20 minut	Ne
Irena	Praha	SOU	15 minut	Ne
Hynek	Okresní město (21 000 obyv.)	Střední škola (Sloučená SOŠ a SOU)	110 minut	V 1. ročníku ano, nyní ne
Tomáš	Okresní město (17 000 obyv.)	SOU	50 minut	Ne

Lucie	Město (11 500 obyvv.)	Střední škola (Sloučená SOŠ a SOU)	90 minut	Ano
Libor	Okresní město (17 000 obyvv.)	Střední škola (Sloučená SOŠ a SOU)	50 minut	Ne

3.4 Metody sběru dat

Pro případovou studii je typické kombinování více zdrojů dat, resp. více metod sběru dat (Hendl, 2017). Základními metodami sběru dat v této studii byly polostrukturované rozhovory, analýza dokumentů (žákovská vysvědčení), analýza veřejně přístupných informací o školách, které žáci navštěvovali a navštěvují, a o sociodemografických charakteristikách obcí, kde žáci žili nebo žijí.

Rozhovory byly vedeny především se samotnými učiteli a v jednom případě i s kamarádem jednoho ze zahrnutých učňů, který měl být původně zařazen mezi případy, ale při rozhovoru se ukázalo, že nestuduje na středním odborném učilišti, ale obor s maturitou na střední odborné škole, a tak nesplňoval jedno z kritérií. Rozhovory trvaly cca 40 minut a byly prováděny v rozličném prostředí, od kanceláře na pedagogické fakultě až přes venkovní prostory ve městě Sázava. Okruhy otázek, které jsem pokládal všem učňům, byly stejné, až na úvodní otázky, které mají „navodit spontánní vyprávění účastníka při rozhovoru“ (Švaříček, Šedřová et al., 2007, s. 163). Struktura otázek byla inspirována pyramidovým modelem (Wengraf, 2001 in Švaříček, Šedřová et al., 2007), kdy jsem nejprve identifikoval čtyři základní specifické otázky (viz výše), které byly rozděleny do specifických výzkumných a následně do otázek tazatelských.

Následně byly údaje z rozhovorů analyzovány a doplňovány informacemi, které jsem na základě dalších otázek vyplývajících z analýzy původních rozhovorů, získal doptáváním od týchž respondentů, nejčastěji přes chatovací aplikaci (messenger).

V rámci triangulace dat, tj. snahy mít více zdrojů dat, byly tyto výpovědi doplňovány informacemi od dalších aktérů – šlo o bývalé učitele, současné i bývalé spolužáky, kamarády a v jednom případě také pracovníka neziskové organizace. Všechny tyto

rozhovory, kromě bývalých učitelů, byly prováděny rovněž přes chatovací aplikaci, a to jak písemnou, tak audiovizuální formou (messenger, skype).

Dále jsem využil dokumenty – vysvědčení žáků a webové stránky jednotlivých škol. V jednom případě však bylo nemožné použít vysvědčení – přestože žákyně je plnoletá, respektovala zákaz matky poskytnout tyto informace.

3.5 Analýza dat

Všechny rozhovory, které byly vedeny s uční, byly nahrány, přepsány a následně okódovány metodou tužka-papír s důrazem na tematické kategorie. Tyto informace byly doplněny poznatky od ostatních respondentů a z dokumentů. Nejdříve jsem zkonstruoval popisy jednotlivých případů (kapitola 4.1), tj. žáků, ve kterých jsem se snažil postihnout biografické a další informace o jejich zázemí, rodině, komunitě, kamarádech a vzdělávací dráze tak, aby bylo možné pochopit celý případ v jeho kontextu.

Druhým krokem analýzy byla tematická mezipřípadová analýza, která probíhala technikou „vyložení karet“ (Švaříček, Šedřová et al., 2007, s. 226–227), ve které jsem se snažil poukázat na některé fenomény, resp. jejich shody a rozdíly, a využít kontextové informace o jednotlivých zkoumaných osobách a naznačit možná vysvětlení.

3.5.1 Etika výzkumu a reflexe výzkumníka

Švaříček, Šedřová a kol. (2007, s. 76) rozlišují čtyři možné role výzkumníka ve vztahu k terénu. Cizinec (neznámý člověk), návštěvník (respondenti ho znají více a opakovaně přichází za účelem výzkumu), zasvěcený (člověk, který se se svými respondenty stýká i nad rámec výzkumu), domorodec (člověk zkoumá skupinu, které je sám členem). Moje role ve všech případech (kromě jednoho) se blíží zasvěcenému výzkumníkovi. V případě Ireny jsem byl vůči ní spíše v roli cizince, jelikož její případ mi byl doporučen jejím kamarádem a dalším případem – Alanem. Přesto jsem měl i v tomto případě výhodu určité znalosti prostředí. Proto bych zde chtěl upřesnit svou roli, abych pomohl čtenáři stanovit interpretační rámec či subjektivní zbarvení, které tato práce může mít.

V Sázavě, odkud je největší část případů, jsem vyučoval dějepis, zeměpis, ICT a občanskou výchovu ve školním roce 2015–2016 a vyučoval jsem všechny sázavské

případy. Alana, který je původem z Prahy, jsem doučoval v letech 2013-2015 v rámci projektu výše zmíněné neziskové organizace od osmé do deváté třídy základní školy.

Se sledovanými žáky jsem však nebyl v kontaktu od ukončení pracovního poměru jak na základní škole, tak v neziskové organizaci. Nové setkání proběhlo až za účelem této práce. Přes osobní vazby byla dodržena formální pravidla etiky výzkumu. V rámci výzkumu byly ode všech respondentů získány informované souhlasy, zároveň ti, u kterých to bylo relevantní, byli obeznámeni s tím, že o nich budou získávány další informace. Na začátku každého nahrávaného rozhovoru proběhlo poučení respondentů o využití nahrávky, dalším postupu, ujištění o anonymizaci dat i jejich možnosti neodpovídat na otázky a z výzkumu odstoupit.

Bližší osobní vztah ke zkoumaným osobám přináší určitá rizika. Především v oblasti vlastních sympatií či antipatií, které do případů výzkumník vnáší, a to jak vztahem výzkumník-případ i opačným. Na druhou stranu se domnívám, že právě pozice zasvěceného výzkumníka mi umožnila proniknout do prostředí, které u nás dosud bylo málo (kvalitativně) zkoumáno, a získat přístup nejen k vlastním učňům, ale také k dalším důležitým respondentům, jako jejich kamarádům, učitelům nebo sociálním pracovníkům.

4 Výsledky

Výsledky jsou v mé diplomové práci prezentovány takto: nejprve budou relativně podrobně popsány jednotlivé případy, tedy jednotliví žáci a žákyně, kteří se do výzkumu zapojili, s důrazem na kontextové faktory ovlivňující jejich politickou socializaci. Ve druhé části této kapitoly pak bude provedena tematicky orientovaná srovnávací analýza, ve které se pokouším ukázat shody a rozdíly v jednotlivých tematických okruzích a pokud možno je vysvětlit.

4.1 Narativní popis případů

Libor

Libor (16 let) se narodil v malé vesnici v dojezdové vzdálenosti od města Sázava, kde prožil celý svůj dosavadní život. Zde také chodil jak do mateřské, tak do základní školy. Liborova matka chodila na střední odborné učiliště na obor prodavačka, nicméně v průběhu studia otěhotněla, školu přerušila a následně ji dokončila v dálkovém studiu. Nyní pracuje na státním úřadě. Liborův otec navštěvoval střední odborné učiliště, obor zámečnický. Nyní se živí jako živnostník (kovářské výrobky a stavební práce). Několikrát pracoval i na stavbách v zahraničí (vždy asi půl roku). Rodiče se však rozvedli a nyní Libor žije v jednom domě s matkou, otcem, jeho přítelkyní a jejich dvěma dětmi, sestrou, jejím přítelem a jejich dítětem.

Na první stupeň na základní škole chodil, dle vlastních slov, rád, ale velmi málo se připravoval („*flákal jsem to*“). Na druhém stupni se začalo zhoršovat chování i prospěch. Do devátého ročníku měl horší známky než většina třídy a začal na problémovém chování a horších známkách budovat svou pověst. V deváté třídě pak obdržel i sníženou známku z chování „*V osmé jsem byl strašně roz dováděný a hodně mě v mém chování ovlivňovali ostatní a v deváté podobně.*“ Jak tvrdí jeho tehdejší spolužák ze třídy: „*Libor byl takový, že když ho něco nebavilo, tak to prostě nedělal, ani kdyby to mělo znamenat propadnutí. V devátý třídě, jak zmoudřel oproti 8. třídě, tak už se tolik nebral a nebyl tak nebezpečný svému okolí.*“ Ale zároveň si ho pamatuje jako člověka, na kterého se dalo spolehnout a byl velmi ochotný, „*co je asi nejdůležitější na Kubově povaze, že kdykoliv někdo potřebuje pomoc, tak Libor bez nějakých řečí jde a pomůže – to bylo jak v osmé, tak v deváté.*“ Jeho

bývalá učitelka na něj vzpomíná „*moc toho nenamluvil, spíš poslouchal ostatní a pak to okomentoval. S námi dospělými vycházel dobře, snažil se chovat jako gentleman. Oblíbený u holek, s kluky nejspíš vycházel také dobře, ale zdálo se, že spíš je dobrovolně trochu stranou.*“

Pro svou velkou zálibu v motorkách a autech se v deváté třídě přihlásil na střední odborné učiliště, obor automechanik. Zde nyní studuje v 1. ročníku. Po téměř celém prvním roce na učilišti o sobě říká: „*Hodně jsem se změnil, jsem o dost klidnější a víc dbám na školu.*“ Podle vysvědčení měl na základní škole na konci deváté třídy průměr 2,5, s tím, že nejhůře byl hodnocen dostatečně z předmětů český jazyk, anglický jazyk, dějepis, přírodopis a ruský jazyk. V 1. ročníku na středním odborném učilišti měl Libor průměr 2,8 a nejhorší známkou byla nedostatečná z předmětu elektrotechnika a elektronika, a bude tedy skládat opravnou zkoušku. Z chování měl v pololetí deváté třídy sníženou známku, od té doby již žádné výraznější problémy s chováním neměl.

Na středním odborném učilišti je spokojený, kromě kolektivu spolužáků, se kterými si nesesdl: „*Nejvíce mě štve lidi ve třídě. Jinak je to dobrý. Tak třeba něco po nás chtěj fakt hodně a v něčem třeba po nás zase chtěj moc málo, třeba v matice hlavně. Tam třeba učitel prostě se s náma nechce to... Nechce, aby všichni otravovali, tak nám dá volnou hodinu a nic neřeší.*“ Velmi spokojený je však s odborným výcvikem, který ho vzhledem k jeho zálibám velice baví, „*děláme tak jakoby hodně praktický věci, to mě baví. Občas toho po nás chtěj moc, ale jinak dobrý.*“ Svůj prospěch hodnotí jako nadprůměr z hlediska své třídy, kde „*z 25 žáků 18 propadá*“. Nejdou mu moc všeobecně vzdělávací předměty jako fyzika či chemie, ale z odborných předmětů jako diagnostika je většinou klasifikován výborně či chvalitebně.

Na škole si velmi chválí vztah s učiteli, kdy pokaždé, když za někým šel, tak mu pomohl – především se jednalo o problémy s kolektivem ve třídě. Zároveň vnímá, že pokaždé, když se snažil, tak jeho snaha byla oceněna ze strany učitelů. Taktéž vztah k vedení vnímá pozitivně, jelikož vedení s nimi pořádá porady, kde mohou navrhnout změny v rámci školy.

Libor velmi silně vnímá rozdíly mezi ním a lidmi ze základní školy, kteří šli na gymnázia, kdy říká, že „*většinou gympláci se s těma učňákama moc nebavěj*“ a dokládá

to příhodou, kdy „sem přived kamarády z gymplu, co se s nima znám už dlouho, no a šli se mnou dva kamarádi, a když zjistili ty gympláci, jako kam choděj na školu a takhle, tak prostě se s nima přestali bavit a potom už je nepozdravili, nic. To mě dost naštválo že se některý dost povyšujou z toho gymplu. Opačně se mi to nikdy nestalo.“

Výběr médií, která Libor sleduje, je filtrován jeho zájmy. Pokud se dívá na televizi, tak většinou kanál Nova, zprávy pouze pokud se v nich objeví „*motorkářský srazy jakoby, začátek sezony a tak*“. Stejně tak si vybírá pořady jak v televizi, tak na Youtube. Na další pořady se dívá jen ve výjimečných případech (např. zpravodajské relace, kde jsou výsledky voleb).

Libor je ve vesnici, kde žije, poměrně aktivní v rámci občanské participace. Pravidelně tak pomáhá starším obyvatelům sekat trávník. V rámci školy se pravidelně účastnil „Květinového dne proti rakovině“ a projektu „Čistá řeka Sázava“.

Lucie

Lucie (17 let) se narodila v malém městě (cca 3000 obyvatel). Celý život zde bydlela s rodiči a dvěma sestrami, které se již však odstěhovaly, jelikož samy založily vlastní rodiny. Nyní Lucie bydlí v bytě pouze s matkou a otcem. Otec je vyučený elektrikář a nyní pracuje jako živnostník v oblasti stavebních prací. Matka je vyučená prodavačka a pracuje jako hlavní pečovatelka v pečovatelském zařízení.

Chodila na stejnou základní školu jako Libor, jen o ročník výš. První stupeň navštěvovala velmi ráda „*na prvním stupni jsem furt běhala za klukama, nehledě na můj obězní vzhled. Jinak jsem se ve škole snažila víc a vše mi šlo lépe.*“ Kvůli svému vzhledu i zdravotnímu stavu pobývala v osmé třídě i v ozdravovně. Snížení váhy jí, dle jejích slov, velmi pomohlo zvýšit sebevědomí. Její bývalá spolužačka na ni vzpomíná jako na člověka, který „*dokáže pomoci i člověku, kterého skoro nezná. Má velký srdce.*“ Avšak také konstatuje, že Luciino chování nebylo vždy bezproblémové „*o přestávkách se zapojovala do každé kraviny, co jsme vymysleli. O hodinách často vyrušovala a provokovala učitelky.*“ Bývalá třídní učitelka ze základní školy vzpomíná na Lucii „*tam byl velkej skok v devátý třídě, tam došlo, nevím, co se tam stalo doma nebo v soukromym životě, protože šestá, sedmá ještě část osmé třídy byla milá, vstřícná ochotná pracovitá a najednou v devítce, nebo jestli se*

začala chytat nějaký party, tak začala lajdat, začala se miň učit, začala být problémovější v chování. Co sem se dozvěděla od dalších dětí, tak na střední škole jela i v nějakých drogách.“ I z těchto důvodů nakonec si Lucie v deváté třídě podala přihlášku na střední odborné učiliště do jiného města na obor kuchař-číšník. V této době si Lucie nešla i první brigádu a od té doby si pravidelně ke studiu přivydělává, nejdříve v místních sklárnách, následně už jen jako servírka.

Na učilišti je momentálně spokojená, hlavně protože *„máme tejděn školu, tejděn praxi, takže jsem radši na praxi.*“ Přes týden žije v internátním zařízení, o víkendu bydlí doma. Jak ale sama přiznává, přechod na další školu byl pro ni poměrně obtížný: *„Tenhle rok už je to jako dobrý. Ale minulej rok teda to jsem byla jako vopravdu hrozná, nevím, kde se to ve mně vzalo.*“ Ten rok poznamenal její vztah s učitelem, který se v letošním ročníku snaží uklidnit tím, že dává větší pozor a snaží se mít lepší známky (ve třídě má nadprůměrný prospěch) a začala uvažovat o nástavbě. *„Protože, hele v prváku jsem to měla takhle, že jsem na to srala, dělala jsem dva reparáty, udělala jsem to, vod tý doby jsem prostě v pohodě, mám dvojky, trojky. Myslím si, že to jakoby nástavba není k zahazení, můžu to přece jenom zkusit. Zkusím to a když to nedám, tak no nedám, když to dám, tak budu jediné ráda.*“ Nicméně nástavbu nevnímá jako něco důležitého. Hlavní je to, jestli člověk chce či nechce pracovat. Její vysvědčení potvrzuje slova Lucie. V osmé třídě (bohužel devátou třídu nemohla Lucie dohledat, ale bylo prý obdobné – což potvrzuje i bývalá třídní učitelka) byla hodnocena průměrem známek 2,0 a nejhorší známka byla dostatečná z předmětu chemie. V první ročníku na středním odborném učilišti měla průměr 3,0 a nedostatečnou z předmětů technologie a zařízení provozoven. Také počet zameškaných omluvených hodin se zvedl od pololetí ze 60 na 90. V druhém ročníku však lze vidět znatelné zlepšení, kdy průměr známek na konci druhého ročníku byl 2,2 a Lucie nebyla v žádném z předmětů hodnocena ani dostatečně. Zameškané hodiny se však rozrostly na 128 omluvených a 2 neomluvené, v prvním pololetí následně klesly na 64 omluvených, ale 15 neomluvených. Ve všech ročnících byla Lucie hodnocena vždy výborně z hlediska chování.

Spolužáky ze základní školy vídá pouze občas a také vnímá rozdíly mezi žáky, kteří šli na gymnázium, a kteří šli na učiliště. Jako základní společnou vlastnost gymnazistům

přisuzuje namyšlenost vůči ostatním lidem. Nicméně zde dodává konkrétní případ bývalého spolužáka, který takový není „*Prostě, nevím no, všichni mi přijdou takoví, ale ne teda třeba [uvádí jméno bývalého spolužáka] chodí na gympl, žejo, sice ho nevidám, ale vim prostě, že von je v pohodě*“. Ukazuje se, že soud o gymnazistech nemá možná opření o konkrétní zkušenost, resp. že pravděpodobně s jinými skupinami mladých lidí ani nepřichází do kontaktu: „*Ale jako třeba ty, který neznám, tak že choděj na gympl, tak si myslej, že jsou víc než jako my. Že maj právě lepší známky než my a že prostě voni se dostali na ten gympl a já jako na učňák*.“

Z médií sleduje Lucie primárně sociální sítě. Zpravodajství čte jen na Facebooku, pokud se jí objeví něco na hlavní stránce, ale jinak jej nechává rodičům. „*Jsou to zbytečnosti pro mě. Pokud se něco velkého děje, tak se to dozvim vod rodičů, protože ty na to koukej a já jako mladá nemám zapotřebí pozorovat, co se kde děje*.“

Hynek

Hynek (17 let) pochází z malé vesnice, která se nachází v aglomeraci města Sázava. Zde prožil celý svůj dosavadní život, kromě pobytu na internátu v prvním ročníku na středním odborném učilišti. Matka vystudovala střední odbornou školu, zdravotnický obor s maturitou a nyní pracuje jako sestra v nemocnici a vedoucí ošetřovatelka v léčebně pro dlouhodobě nemocné. Otec vystudoval gymnázium a nyní pracuje jako výpravčí na železnici. Chlapec má též jednu starší sestru, která se ale v 18 letech odstěhovala a od té doby žije samostatně. Hynkovi rodiče se rozvedli, ale stále bydlí, i s novými partnery, v jednom domě, který je rozdělený na dvě bytové jednotky.

Základní školu navštěvoval v blízké Sázavě. První stupeň na základní škole Hynka nebavil: „*Nic příjemného, člověk se povinně učí cizí těžký věci a musí být dlouho ve škole*.“ Na druhý stupeň docházel raději. Především kvůli dívkám a také proto, že se cítil starší a nemusel být ve škole tak dlouho (na prvním stupni do doby strávené ve škole počítá družinu). Dle své spolužačky „*rád provokoval své spolužačky a vysmíval se ostatním. [Vyučovací] hodiny prospal a když nespál, tak provokoval učitelky. O přestávkách byl vždycky ten, co vymyslel tu největší kravinu, a pak z toho měl problémy*.“ Jedním z vysvětlení je právě (výše zmíněný) rozvod jeho rodičů, který probíhal v tomto období. Na druhou stranu „*to byl člověk srdečný, hlavně v momentě, když opustil třídu. Zažil jsem*

i jak roztrhával rvačky ve třídě, aby se nikomu nic nestalo,“ říká jeho bývalý učitel. Bývalá třídní učitelka, která učila Hynka od šesté třídy vzpomíná na něj „*kamarádský, organizační typ, v kolektivu oblíbený, ale lajdák, neučí se, měl by navíc. S nástupem puberty problémy s autoritami, boje s učiteli, ale já myslím, že jsme se měli rádi.*“

Když vzpomíná na své bývalé spolužáky, tak je hodnotí jako nevyzrálé a sebe jako vyspělejšího jedince „*Nevím, já sem si dycky na základce přišel takovej, jak to říct, oni byli prostě strašný miminka, že oni prostě, nevím, chodili spát brzo, přišli domů a dělali úkoly a takhle a já sem prostě, nevím, já sem si přišel takovej dospělejší, žejo, o víkendu sem si zašel třeba na pivo, a tak no. Měl jsem už, asi to bylo tím, že já sem se kamarádil, žejo, s těm staršíma lidma a to, a mě to přišlo teda lepší.*“ Hynek si také od 7. třídy základní školy přivydělává. Nejdříve na nelegální brigádách, později na legálních, které byly zaměřeny vesměs na výpomocné práce.

V deváté třídě si podal přihlášku na střední odborné učiliště, obor elektrikář. Na tuto školu šel v podstatě náhodou. O své volbě budoucí školy říká, že „*v tý devítce, to sem, tak nějak nevěděl vůbec, sem nebyl rozkoukanej, žejo, a prostě, šel sem na první, co mě napadlo v podstatě.*“ Na učilišti však nevydržel. Prvním ročníkem sice ještě prošel bez větších problémů, ale ve druhém ročníku, kde se momentálně nachází, má problémy s docházkou, a tak má mnoho předmětů neklasifikovaných a školu s největší pravděpodobností opustí. V době rozhovoru (květen 2018) ještě neví, kam půjde dál a vybírá si. Odchod ze současné školy zdůvodňuje vlastním lajdáctvím a tím, že si „*nepohlídal absence a pak už to nešlo zastavit.*“ Dle jeho bývalého spolužáka ze základní školy, se kterým se stále vídá, však za odchodem ze školy bylo více než jen pouhé „*lajdáctví*“ „*Hynek to občas přehání s pitím. A i nějaký drogy tam byly. Ted' má ale větší problém. S klukama se poprali na diskotéce a on to přehnal a ted' to pravděpodobně budou řešit benga*¹⁷“

Na učilišti byl ale poměrně spokojený, především kvůli tomu, že „*že to prostě bylo jednoduchý, takže jediný, co stačilo, bylo chodit tam.*“ Kamarády si našel i na učilišti, ale většinou jsou jeho přátelé starší, ve věku, kdy pracují na plný pracovní poměr. Podle svých slov měl známky v rámci třídy spíše průměrné až nadprůměrné, což znamená klasifikaci

¹⁷ Policie ČR.

dobrý – dostatečný: „*Tak je jedno, jaký známky člověk má – hlavní je ten papír na konci. Díky tomu dostanu práci*“ Podle jeho vysvědčení měl na konci prvního ročníku průměr 2,4 a nejhorší hodnocení měl z chemie – dostatečnou. Pomalu mu však rostl počet zameškaných omluvených hodin ze 78 v pololetí na 114 na konci roku. Na konci druhého ročníku byl osmkrát neklasifikován a počet omluvených hodin mu narostl na 137 za teoretickou a 209 za praktickou část výuky. Jeho nejoblíbenějším předmětem byla angličtina. Bavila ho a viděl v ní využitelnost při svém plánu opustit Českou republiku. I když je Hynek momentálně na odchodu ze současného učiliště a na jiné není přijat, tvrdí, že určitě chce absolvovat nástavbové studium. Jeho snem je odjet do Anglie a tam pracovat, a proto chce zapracovat na své angličtině a domnívá se, že s maturitou bude mít větší šanci sehnat na tamním pracovním trhu místo.

Tomáš

Tomáš (17 let) se narodil a celý život žil na malé vesnici v aglomeraci města Sázava. Bydlí ve vícegeneračním domě s prarodiči, rodiči, tetou a sestřenicí. Matka má vystudované střední odborné učiliště, obor výrobce a zušlechťovatel skla. Celý život pracovala ve sklárnách, ale nyní utrpěla úraz ruky a nastupuje do skladu v blízkém městečku. Otec se vyučil zámečnickem a pracuje jako mistr směny, taktéž ve sklárnách.

V Sázavě pak Tomáš navštěvoval i místní základní školu. „*Na prvním stupni to bylo lepší, když jsme se učili psát a počítat, a ve třídě dobrý lidi a hodné paní učitelky a bylo to takové zábavné.*“ Druhý stupeň dle své spolužačky byl „*jedna ruka s Hynkem, kde byl on, tam byl i Tomáš. Byl pro každou srandu, škola mu moc nešla, spíš to lajdal.*“ Jeho bývalý učitel dodává, že „*Tomáš byl vždycky dobrosrdečný a neskutečný flegmatik. Pomáhal, komu mohl, a nade vše miloval svou vesnici. Měl rád ten malý svět, ve kterém se cítil bezpečně, a cokoliv mu ho nabourávalo, tak nedělal rád. To se projevovalo i ve škole.*“ S Hynkem, který je také respondentem této práce, se následně nerozešel v dobrém. Jeho bývalá třídní učitelka na něj vzpomíná v pozitivním duchu „*Tomáš je/byl jedno velký otevřený zlatý srdce, ne příliš nadaný, dost lajdák, ale ochotnej a pracant, co se týče manuálních prací, to není vůbec studijní typ.*“

V deváté třídě si podal přihlášku na učební obor truhlář do okresního města, kam nyní dojíždí střídavě na motorce a vlakem. Na učilišti je velmi spokojený, neuvádí jediné

negativum – hodnotil velmi pozitivně učitele, mistry, spolužáky, prostředí i učení, které, dle něj, není tak těžké, jako bylo na základní škole. I když si školu vybíral na poslední chvíli, za jinou by neměnil. Ve třídě jsou spojené dva obory a navštěvují ji jen kluci. Ve známkování je v rámci třídy nadprůměrný: „*Trojky maximálně. Občas nějaká ta čtyřka, ale jinak je to v pohodě.*“ Průměr na vysvědčení ve druhém ročníku měl Tomáš 2,8 a nejhorší známkou byla dostatečná, a to z předmětů anglický jazyk, fyzika a materiály. Ve třídě však propadají nejvýše čtyři žáci, což je rozdíl oproti dalším respondentům, kteří poukazují na daleko vyšší počty svých spolužáků s prospěchovými problémy. Znamky pro něj v obecné rovině nejsou důležité – nejdůležitější je umět dobře řemeslo. Také Tomáš přemýšlí o nástavbovém studiu, především kvůli lepšímu startovnímu platu, ale jak sám dodává, není to jeho priorita. „*Von ten výučák je občas lepší než ta maturita, takže no ale ještě nevím. Možná bych si tu nástavbu udělal. Vono je lepší mít to i jakoby oba. Lepší mít oba papíry než jenom ten jeden.*“ Když Tomáš mluvil o učitelích na učilišti, zdůrazňoval, že vyučující oceňují snahu či aktivitu. Odměna spočívá především v možnosti dřívějšího opuštění výuky, což Tomáš velmi oceňuje. Jediné, co mu na učitelích vadilo, že se neptají na názory žáků týkající se kvality výuky. Rád by něco řekl, ale pouze pokud by se nějaký vyučující zeptal, jinak do toho nechce zasahovat: „*To se neptaj, nic jako, asi jim to je jedno.*“. Občanská výchova je volnější hodinou, „*že prej to tolik potřebovat jakoby nebudem, že jo. Jsou tam ty obory jako technologie a ty jsou jakoby přednější, tak nás [v hodinách občanské výchovy] nechávaj trochu odpočinout.*“ Jedinou aktivitou, kterou Tomáš zaznamenal je, že vyučující po žácích vyžadují „*ňákou aktualitu že chce, takže najdeš na internetu, napíšeš to tam a odevzdáš.*“ Politiku většinou v občanské výchově neřeší – tématem, kterému se podle Tomáše v těchto hodinách věnují nejvíce, je alkohol, drogy atp.

Tomáš žádná média nesleduje, jelikož naprostou většinu času tráví podle svého tvrzení venku jízdou na motorce nebo s kamarády. Pokud už něco sleduje, tak velmi zřídka kanál TV Nova. Internet taktéž téměř nevyužívá, kromě toho, že se zřídka dívá na zábavná videa na kanálu Youtube.

Ve vesnici, kde Tomáš žije, pomáhá dobrovolně sekat trávník na hřbitově a snaží se i o další úpravu veřejných prostor, které v místě mají.

Alan

Alan (18) se narodil v Praze. Často se od raného věku stěhoval. Většinou bydlel v sociálních bytech městských částí Praha 2 a Praha 3. Nyní bydlí na pražském Žižkově, který ale oproti Vinohradům, kde bydlel předtím, hodnotí velmi negativně *„je tam prostě je hodně Romů, který dělaj bordel, jak sviň.“* Alan má tři bratry – jednoho staršího nevlastního, který s nimi dlouhodobě v domácnosti nežije, a dva mladší bratry, o kterých tvrdí *„jsou to ještě větší čísla než sem já.“* Většinu života bydleli všichni v jednopokojových bytech. Matka Alana se vyučila administrativní pracovnící. Otec bydlel s Alanem pouze do synových dvou let, následně se odstěhoval a Alan ho už nikdy neviděl. Následně bydlel jedenáct let s nevlastním otcem (byl to vlastní otec jeho bratra), ten pak ale zemřel. V současné době je matka nezaměstnaná a velmi zadlužená. Její současný přítel je taktéž vyučen a momentálně pracuje jako kuchař v pizzerii. Alanova rodina je pravidelně navštěvována pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí a on i jeho bratři byli zařazeni do speciálního programu pro rizikové děti v jedné z pražských neziskových organizací. Jelikož byl Alan nejstarším ze všech sourozenců, musel se s nimi například učit či jim vařit a dávat na ně pozor. Jeho bývalý doučující z neziskové organizace na něj vzpomíná: *„Alan to měl v životě těžký. Bydleli v malým bytě, musel se starat o bratry nejen protože je nejstarší, ale protože je z nich furt nejrozumnější. To, že se dostal z Londýnské na učňák, je vlastně malý zázrak.“* Vzhledem k sociální situaci si odmala přivydělával co nejvíc mohl, nejdříve na nelegálních brigádách a později v legálních zaměstnáních. Jedinou velkou oporou mu byla jeho babička, ke které často docházel. Sám o babičce mluví rád: *„vždycky mi pomohla a pomáhá, no tak se snažim, abych na ni udělal dojem a aby byla spokojená.“* To potvrzuje i hlavní koordinátorka projektu, která měla na starost právě Alanovu rodinu říká, že *„vždy o [babičce] mluvil s hrozným respektem a s tím, že je to právě ona, který na něm opravdu záleží. Hodně ho tlačila pak do učení a tak.“* Zároveň dodává, že *„rodina byla dlouhodobě v evidenci OSPOD. Matka má čtyři syny; každý má jiného otce. Pomáhali jsme i matce s konsolidací dluhů na nájmu – rodina bydlela v obecním bytě na městské části; v dlouhodobé nemoci přestal přítel platit nájem a vznikl velký dluh. S právním poradcem se řešilo vyjednání splátkového kalendáře. Dále pak: pomoc s hledáním nového bytu, pomoc s vyřizováním dávek mimořádné okamžité pomoci: dvakrát na úhradu tábora pro děti, jednou na vybavení domácnosti, ojedinělá účast rodiny*

na rodinných terapiích – ale rodinné vztahy jsou pevné a nebylo příliš třeba podpory zvenčí; rodina drží hodně pohromadě a je zřejmé, že se mají kluci s matkou rádi. Máma jen občas potřebovala podpořit v nastavování hranic, pomoc s hledáním nové práce pro matku.“ Poté co si matka našla nového přítele (rok 2018), rozhodl se Alan odstěhovat k babičce: *„Nic, mamka prostě si našla přítele a s ním furt pije a nechci toho bejt součástí.“*

Na základní školu docházel Alan na ZŠ Londýnská na pražské Vinohrady. Na tuto školu velmi rád a často vzpomíná. Jeho vzpomínky se dají rozdělit do dvou okruhů. Prvním jsou viditelné sociální rozdíly, které jako dítě velmi prožíval, a druhý okruh je kvalita a ochota školy pomáhat. *„Většina dětí měla lepší věci než já, rodiče jim mohli zaplatit kroužky a ty vzdělávací věci. Sralo mě to hodně, ale tak, nic jsem s tím nemoh dělat žejo, takže jsem to nějak přetrpěl a teď už si myslím, že jsem docela v pohodě, když jsem byl mladší, tak to bylo hodně.“* Ohledně výuky na základní škole Alan neuvádí mnoho problémů, spíše naopak: *„Hodně nám tam pomáhali, určitě mě to bavilo daleko víc než teď ty učňáky.“* Na základní škole také potkal svého nejlepšího přítele Marka, se kterým od té doby kamarádí. V 9. třídě si Alan podal přihlášku na střední odborné učiliště, obor kuchař-číšník, dle slov jeho bývalého doučujícího *„ten obor si vybral kvůli tomu, že doma hodně vařil pro bratry a bavilo ho to, skoro neprolezl devítkou, ale všichni jsme tak nějak doufali, že se to na tom učňáku zlepší.“*

Avšak na tomto středním odborném učilišti vydržel pouze půl roku, jelikož ho výuka nebavila. *„Protože tam byly docela naprd učitelé, byli strašně takoví no..., i ten kolektiv tam byl docela na nic.“* Pomohl mu kamarád Marek, který mu doporučil nematuritní učební obor na střední škole, kam dochází nyní – obor karosář. Alan je ve druhém ročníku na tomto oboru a je spokojenější než na předchozí škole. Nicméně kdyby si měl znovu vybrat jinou školu v 9. třídě, volil by IT obor s maturitou. Nejvíce ho baví praxe, i když i na nich najde velká negativa: *„Občas tam děláme fakt nějaký práce, který jsou strašná nuda. A je to strašně namáhavý a vůbec mě to nebaví prostě.“* Ve škole ho, mimo praxe, nejvíce baví angličtina, díky skvělému panu učiteli. Klasifikačně se hodnotí průměrně –

„no tak trojky, čtyřky. Ještě tam mám nějaký enko jedno nebo dvě.¹⁸“ Alanův prospěch okomentoval i jeho kamarád Marek: „Je vůbec otázka, zda dojde dál, má hodně enek, a jak ho znám, tak se spíš na to vykašle, než že by začal něco dělat.“ Toto potvrzuje i Alan: „Mohl bych mít lepší známky, ale já sem šileně líněj, prostě se mi nechce“. Největší problémy mu pak dělají odborné předměty, kde se cítí nejslabší. I přesto uvažuje, že by se na nástavbové studium přihlásil především kvůli vyšší uplatnitelnosti. Na druhou stranu dodává, že to pro něj není „mega důležitý, protože se užíví i tak.“ S učiteli si rozumí spíše na praxi, kde jsou, dle něj, klidnější, a tolik neřeší, jak se kdo chová či jaký používá slovník. Na otázku „Kdo nejvíce ve škole oceňuje, když se snažíš?“ odpověděl bez váhání, že babička. Po další konverzaci bylo jasné, že je to právě babička, kdo Alana nutí do učení, stará se o něj a kvůli komu Alan nechce propadnout či jít opět na další školu. Ve škole má nejraději svého třídního, který má prý pro něj pochopení a u něhož mu prochází více než u jiných učitelů.

Média Alan sleduje jen občas. Velmi zřídka se podívá na zprávy v televizi, především na stanici TV Nova, na internetu čte zpravodajské články na portálu Seznam.cz, které pocházejí z redakce deníku Právo. To, co ale Alana zajímá nejvíce, jsou počítačové hry a návody či gameplaye¹⁹ k nim na portálech Youtube či Twitch²⁰.

Alan je poměrně aktivní v místní vesnické komunitě, kde má jeho babička chalupu a kam dojíždí. Uklízí veřejné prostory a podobně. Vnímá, že je to jeho povinnost, a že by se takto měl chovat každý občan, který je toho fyzicky schopen.

Na brigádách si Alan přivydělává od svých 18 let, kdy začal pracovat na jednom z pražských fotbalových stadionů ve stánku s občerstvením nebo jako ochranka objektů.

Irena

Irena (20 let) vyrostla v pražském Hloubětíně. Zde žila do svých 18 let. Nyní žije střídavě u svého bývalého přítele a doma s matkou a mladším bratrem. Matka má vysokou školu a pracuje jako lékařka ve fakulní nemocnici. Otec je ekonom, ale v domácnosti s Irenou

¹⁸ Bohužel se Alan ke konci výzkumu stěhoval k babičce a nemohl najít své vysvědčení.

¹⁹ Gameplay – video, kde nahrávající hraje počítačovou hru a u toho komentuje, co se právě ve hře děje. Ukazuje různé tipy, triky atp.

²⁰ Twitch – portál pro živý přenos zápasů v počítačových hrách.

již nežije. Vztahy s matkou má nyní Irena velmi komplikované.²¹ Na základní školu chodila v Hloubětíně a po ukončení povinné školní docházky se přihlásila na střední zemědělskou školu do Brandýsa nad Labem, obor agropodnikání.

Dalo by se říci, že to byla její vysněná škola, vždy chtěla pracovat v zemědělství, zejména se zvířaty. Ve 2. ročníku však musela školu na několik měsíců opustit. Odešla na léčení mimo Prahu kvůli alkoholu, anorexii a domácímu násilí. Kvůli absencím měla 11 neklasifikovaných předmětů: *„Měla jsem jenom jednu známku a musela bych jakoby psát asi z jedenácti předmětů prostě opravy na konci školního roku. Takže mi to nevyšlo, takže jsem prostě musela vodejít, no, zase si najít jinou školu a ten obor jsem si jakoby vybrala nuceně, abych měla aspoň nějakou školu.“* Po této zkušenosti Irena odešla na střední odborné učiliště na obor cukrář/ka. Školu si vybrala po zvážení svých možností.

Nyní stále studuje na této škole. Z hlediska klasifikace je Irena velmi nadprůměrná žákyně a záleží jí na jejím prospěchu, už kvůli matce *„jako pro mě to je docela důležitý, jaký mám známky, hlavně i pro moji mámu teda, ta jako ta prostě očekává zase opět vyznamenání, nic jako horšího, ne, nesmí přijít přes práh“*. Určitě chce jít na nástavbové studium a ráda by pokračovala i na vysokou školu. Její vysněná škola je Česká zemědělská univerzita v Praze. *„Je to můj sen, určitě pro to udělám všechno, abych se tam dostala.“* Na tuto univerzitu směřuje všechny své snahy. Jedná se také o hlavní motivaci být z hlediska klasifikace nadprůměrnou žákyní.

Ve škole ji nejvíce baví, když vyučující probírá látku související se zemědělstvím či péčí o zvířata. Ostatní předměty ji spíše nebaví a nevěnuje jim velkou pozornost. O občanské výchově se vyjadřuje spíše negativně. Probírají v ní témata jako *„problémy mládeže, mládež a kriminalita či problémová mládež“*. Začátky hodin vždy začínají aktualitou *„se nás jenom na začátku hodiny zeptá na nějaký aktuality a pak tam prostě něco kecá celou hodinu a vždycky si to máme napsat, něco si nemáme napsat, to už je na nás, je to vždycky takovej výklad a my si k tomu něco máme něco napsat“*. Občanskou výchovu považuje Irena za poměrně důležitý předmět, ale ne v tomto provedení. O politice mluví vyučující poměrně často, ale pro ni velmi nevybíravým a agresivním způsobem, který se občas

²¹ Vztah s matkou bude podrobně popsán níže.

strhne v hádky. „*Holky se třeba kolikrát pohádaly vo občance. Hádají se mezi sebou i s tím učitelem. To je větší sranda. Říkal nám, že musíme volit Drahoše, rve nám to, jako rve to do nás fakt hodně. Vždycky tak jako mávnu rukou, sedim prostě v tom.*“

Vztah ke škole, jak je poznat z řádků výše, výrazně ovlivňuje matka Ireny. Irena vnímá matku velmi problematicky. „*S mámou prostě vedem takový ty žabomyší války, už mám nějaký určitý svoje názory a naše názory se strašně lišej, protože já jsem po tátovi. Já jsem celá táta a máma tátu nemá ráda. Jo, takže my spolu dlouho nevydržíme prostě.*“ Na otázku, které názory se liší, Irena odpověděla „*vona prostě neuznává to, co uznávám já, vona třeba se strašně bojí zvířat, vona nemá ráda zvířata a bojí se jich, vona má prostě svýho malýho psa, a to jí prostě stačí a... Jo, třeba brácha ten sportuje, hodně sportuje a já se věnuju koním a prostě když třeba řeknu mámě: Hele tak jako co kdybys přijela někdy ty na moje závody jo? Vona: Ne, já nechci, já se toho štítim a bojím se toho. Jo, to mě třeba jako fakt strašně mrzí prostě tohle, přičemž na jeho závody prostě jezdí každou chvíli, platí mu, kde si co vzpomene a já si platim prostě všechno sama.*“ Do tohoto komplikovaného vztahu je ještě třeba přidat nepokryté pohrdání Ireniny matky, pramenící právě z toho, že navštěvuje střední odborné učiliště a léčení, které proběhlo mimo jiné i proto, že Irena zažívala poměrně silné domácí násilí. Dostáváme tak směsici vnějších podnětů, které ji utvářejí. Na jednu stranu chce matce ukázat, že není hloupá, ale zároveň se snaží upoutat na sebe pozornost (cíl jít na vysokou školu, mít dobré známky atp.) Otec paradoxně v tomto vztahu osobně již nefiguruje. Na otázku, zda do tohoto vzporu zasahuje nějakým způsobem otec, Irena odpověděla „*táta ten si mě už vůbec nevšímá.*“

Média sleduje Irena ve větší míře než ostatní zahrnuté případy. Dívá se poměrně často na televizi, ze stanicí hlavně na Prima Cool a Prima Max, kde sleduje seriály Průměrnáková, Taková moderní rodinka či Zvrhlé panství. I do této sféry se propojuje vztah s matkou, a tak Irena hned dodala „*to máma úplně nesnáší. Vždycky chodí a ježiš takovou krávovinu, na co to koukáš, takže to musim vypnout vždycky, než přijde domů.*“ Nejvíce však poslouchá rádio, kvůli častým jízdám autem – poslouchá především rádia Evropa 2, Impuls, Spin či Blaník. Ze zpravodajství sleduje především hlavní zpravodajské relace, a to na TV Nova, TV Prima a TV Barrandov. Pokud chce zjistit informace týkající se voleb,

sleduje zpravodajský kanál České televize ČT 24 nebo sleduje sociální síť, především Facebook.

4.2 Politici, politické postoje a politická znalost

4.2.1 Domácí politická scéna

Ze srovnávací tabulky (tabulka 6 na následující straně) můžeme vyčíst, že povědomí o jednotlivých politicích je v obecné míře velmi malé. Většinou se u případů objevila emočně zabarvená hodnocení nebo velmi neurčitá vyjádření sympatií či antipatií.

Alan a Irena jsou z Prahy a oba jako jediní znají, alespoň podle jména, předsedu Pirátů Ivana Bartoše. Alan o něm neví nic bližšího, Irena s ním má osobní zkušenost, kterou hodnotí negativně, podle ní „*chodí jak trhan*“. Stejně negativně vnímá jejich program, ze kterého si vybavuje legalizaci měkkých drog. Toto vnímání je patrně ovlivněno tím, že Irena sleduje především tři politiky, kterými jsou M. Zeman, T. Okamura a A. Babiš. Všichni tři politici se v médiích občas vyjádří velmi negativně na účet Pirátů, a především pak jejich programu, kde vyzdvihují pouze jejich zaměření na informační technologie a legalizaci tzv. měkkých drog. Jsou to právě drogy, které Irena zmiňuje v jiné části rozhovoru a pak se k nim vracela i při dalších rozhovorech a sama říká, že obecně drogy „*nesnáší*“. Názory na další politiky mají oba dva zkoumaní učni z Prahy různé.

U Alana je třeba vzít v potaz, že hlavním faktorem, který ovlivňuje jeho politické myšlení, je jeho kamarád ze základní školy²², který je spíše liberálního smýšlení, a s tímto vědomím je třeba číst Alanovy postoje k politickým činitelům. M. Zemana i A. Babiše vnímá především negativně. A. Babiše z důvodu jeho trestního stíhání a M. Zemana z hlediska jeho zdravotního stavu v souvislosti s vykonáváním prezidentské funkce.

²² Jedná se o kamaráda, který měl být původně zařazen do vzorku, ale nakonec byl vyřazen z důvodu studovaného maturitního oboru. S tímto kamarádem jsem vedl tedy také polostrukturovaný rozhovor.

Tabulka č. 6 Výpovědi sledovaných žáků učňovských škol k domácím politickým představitelům

Jméno	M. Zeman	A. Babiš	T. Okamura	I. Bartoš
Lucie	<i>Znám ho a na jednu stranu dělá píčoviny, takhle to řeknu. Alkohol a takovýhle tajcťy jeho přednášky, ale myslim si, že jakože je to docela v pohodě ještě jakoby pro naši Českou republiku, že to není zas tak špatnej prezident.</i>	<i>No tak Babiš. Všichni na něj maj špatnej názor. Já to nějak jako neřešim. Já nevim, jakože nějak něco s penězma měl nebo něco, že prostě nějak jako ukrad nebo... Nebo něco takovýhleho jsem slyšela.</i>	<i>Znám, ale nic vo něm nevim.</i>	<i>Něco mi to říká, ale neznám.</i>
Tomáš	<i>Jo tak pozitivně nevadí mi jako. Občas je s ním i sranda, když dělá nějak ty proslovy, takže v pohodě chlap si myslim.</i>	<i>Babiš to je zemědělec no pole skupuje, no, pak si to Čapí hnízdo má, to je kousek za Benešovem vlastně. “ [A vnímáš ho pozitivně nebo negativně?] „Jako pozitivně no rozvíjí to zemědělství tak aspoň že tak.“</i>	<i>Taky no nevadí taky jako v pohodě.</i>	Nezná
Hynek	<i>Co sem viděl, že jo, ve zprávách, tak jako chlastá prej, nebo něco takovýho, ale já nevim vid', tak je to jeho věc, že jo. A jestli jakoby... jestli plní tu povinnost toho prezidenta tak jak má, tak</i>	<i>To sem něco slyšel, že pude sedět ne? [A vnímáš ho jak, pozitivně, negativně?] Tyjo, asi... asi pozitivně. Přijde mi takovej vtipnej, jako to... že všechno bere</i>	<i>No, taky ho znám a nevim. No, co sem slyšel tak hodně jakoby lidí na sociálních sítích mu píše at' z tý politiky vodejde, žejo, a že jako, že to snad není Čech nebo něco takovýho. Já si myslim, že</i>	Nezná

	<p><i>ať si chlastá vid', hlavně jestli jako dělá to, co má a jestli to dělá dobře</i></p> <p>[Myslíš, že to dělá dobře?]</p> <p><i>No, nevím. Nemám na to nějaké přímo jako pohled, nejsem si jistej.</i></p>	<p><i>jakoby s nadhledem a dycky nějaký ten rozhovor s ním nebo něco, co sem teda viděl, ne, že bych to nějak sledoval... ale tak dycky je takovej ... měl z toho prdel, když to tak řeknu. A nevím teda, jestli bude sedět nebo ne, ale asi bych chtěl být na jeho místě, jestli teda nepude sedět, ty jeho peníze bych asi chtěl mít.</i></p>	<p><i>jestli tady má jako občanství a dostal se tam, do tý politiky, tak ať tam je, vid', jestli ho to baví.</i></p>	
Alan	<p><i>Takovej, podle mě už moc to nezvládá ve zdraví. (...) Prostě zdravej – už nevypadá moc funkčně. Ale jinak na něj nemám názor.</i></p>	<p><i>To mi říká hodně lidí, že to je debil, že to je dement. (...) Prej furt nějak vokrádá stát nebo co.</i></p>	<p><i>Jako znám, jak vypadá a prostě znám jeho jméno, ale vůbec nevím, co dělá.</i></p>	<p><i>Von je z těch Pirátů, no prostě člen Pirátů.</i></p>
Libor	<p><i>Většina lidí o něm mluví negativně, já jak to moc neřeším (...) asi mi prostě vadí, že jako pije a to (...) když má nějaký proslov, tak mu skoro není rozumět.</i></p>	<p><i>Nemám na něj dobrou názor. EET, nevím, prostě, nevím no. To Čapí hnízdo a takhle. Zemědělci se o něm ale baví hodně v pozitivním.</i></p>	<p><i>Ten kandidoval na prezidenta myslím, ne (...) no, tak znám, ale úplně jako nevím, co tam dělá v tý politice.</i></p>	<p><i>Nezná, myslí si, že je „od Babiše“.</i></p>
Irena	<p><i>Spíš pozitivní, protože já nevím, jako většina lidí na něj třeba nadává, prostě že</i></p>	<p><i>Já proti němu osobně nic nemám jo, prostě voni na něj jako furt všichni strašně nadávají jo, ale</i></p>	<p><i>Tomio Okamura, to je SPD, myslím, že jo. Já sleduju jeho stránku SPD, vobčas si pouštím i jeho</i></p>	<p><i>To je ten, to je vod Pirátů předseda strany. Jsem ho potkala na Floře a von vypadal</i></p>

	<p><i>dělá tohleto tamhleto, ale zase já si myslím, že prostě že nějak tu republiku jako drží pohromadě a že nás prostě vede dál, že tady prostě nechce to euro nebo že nechce tady cizí lidi, který by nám tady mohli ublížit, nebo něco takovýho. Když se podíváte třeba do sousedního Německa, jak to tam prostě vypadá, tak to tady jako nechceme.</i></p>	<p><i>jako zase jen tak mezi náma prostě kdo na koho nenadává v týhle republice, kdo nekrade v týhle republice, každej krade. Ale tak já ho mám docela ráda, jemu docela fandím. Von i stojí jako za Zemanem.</i></p>	<p><i>videa, ale jako nevim, no, já ho jako ve finále moc neznám, mě spíš zajímaj ty jeho názory, jo, že von co říká v těch videích, tak mi to přijde hrozně zajímavý a takový jako věřim mu, že prostě někdo říká, že to třeba není pravda, ale já mu věřim, mně se prostě líbí jeho názory, co von říká.</i></p>	<p><i>jak socka, jako s prominutím fakt jako totální socka. A jako nevim, no, myslim si, že když prostě zastupuje nějakou stranu nebo něco, že by se podle toho měl nějakým způsobem prezentovat jo, a ne, že prostě vopravdu půjde mezi lidi takhle, jak trhan. Fakt to bylo hrozný, mně to přijde, že tak jako furt mluví vo něčem a zároveň vo ničem jo, co je jakoby hlavní. Jako co maj třeba v programu Piráti? Legalizace trávy a co dál? Jo prostě jejich hlavním programem je prostě tohleto.</i></p>
--	--	---	--	--

Alan sám v posledních prezidentských volbách volil Jiřího Drahoše právě kvůli radě svého kamaráda. Alan zatím šel ke všem volbám, ke kterým jít mohl, a plánuje to i do budoucna.

Irena jako jediná z případů dokázala o každém z politiků uvést nějaké informace. Jako nejdůvěryhodnější politiky označila T. Okamuru a M. Zemana, kterého také volila v posledních prezidentských volbách. A. Babiše vnímá především jako člověka, který podporuje M. Zemana, což je pro ni to hlavní. V této optice omlouvá i jeho trestní stíhání se slovy *„kdo nekrade v týhle republice, každěj krade.“* Tyto politiky vnímá pravděpodobně přes archetyp ochránce²³. Současného prezidenta chválí především za to, že sjednocuje Českou republiku a za jeho postoje vůči euru či uprchlíkům – stejně tak vnímá i T. Okamuru. *„Když jsem koukala na poslední jeho video, tak prostě poukazoval na nějaký ty uprchlický tábory, kde prostě popisoval, jak to tam vlastně chodí a popisoval něco v tom smyslu, že tam maj prostě luxusně vybavený prostě třeba posilovny, nebo prostě jakoby zábavný centra a maj na výběr ze tří jídel“* I v dalších případech vnímá T. Okamuru skrze tuto tematiku. Nicméně i u Ireny je celkové politické povědomí poměrně nízké. Např. na otázku *„Koho jsi volila v posledních parlamentních volbách“* odpověděla, *„co to je?“*. Teprve po změně otázky na *„koho si volila na podzim, jak se tam volily ty strany?“* odpověděla, že stranu Svobodných občanů, jelikož jí tuto volbu poradil bratr a jí se také líbila. Svobodní se profilují jako strana protestního charakteru, jejíž představitelé se inspiroují především u libertariánských a liberálních ekonomů a myslitelů, jako je Robert Nozick, Milton Friedman či Friedrich Hayek. Toto ukazuje na skutečnosti, že ekonomický program není pro Irenu důležitý, jelikož M. Zeman je v ekonomické sféře v opozici vůči těmto myslitelům (považuje se za keynesiánce). Společné však mají to, že kritizují Evropskou unii, současné politické poměry nebo se staví proti k „uprchlickým kvótám“, které byly schváleny Evropskou radou. Mimopražští učni Libor, Lucie, Tomáš a Hynek mají společné, že neznají I. Bartoše. Zbylé politické reprezentanty znají všichni.

Libor T. Okamuru, předsedu SPD, zná pouze podle jména, ale neví o něm další podrobnosti. K A. Babišovi se vyjadřuje spíše skepticky, kvůli jeho roli v zavedení elektronické evidence tržeb, avšak hned vzápětí dodává, že zná, kteří pracují

²³ Dle kategorizace Margaret Mark, Carol S. Pearson (2012)

v zemědělství, si ho velmi chválí. K M. Zemanovi se vyjadřuje, jako jediný ze Sázavy, poměrně negativně. Poukazuje na to, že v příliš velké míře pije alkohol a není mu rozumět. Sám určitě plánuje jít volit.

Tomáš se k T. Okamurovi vyjadřuje pozitivně, ale na bližší otázku „*Proč?*“ není schopen odpovědět. K A. Babišovi se taktéž vyjadřuje pozitivně, avšak v tomto případě už je poměrně jasné, že zde je ovlivněn kamarády a známými z vesnice a jejího okolí, kteří předsedu ANO hodnotí pozitivně právě kvůli tomu, že mu přisuzují roli zemědělce. K M. Zemanovi ho pojí s dalšími případy ze Sázavy pozitivní postoj, kdy se mu nejvíce líbí „*že je s ním sranda*“. Tomáš neřeší činy jednotlivých politiků, jelikož dění kolem nich nesleduje a politika ho nezajímá. Jediným hodnotícím kritériem je, zda se mu politik „*líbí lidsky*“. Politiky posuzuje stejným způsobem jako sousedy či známé. Sám chce jít volit hned při první příležitosti a rád by chodil volit pokaždé.

Hynek ze všech případů dával nejvíce najevo, že ho politika vůbec nezajímá. T. Okamuru vnímá především skrze sociální média – především přes stránky českých hudebních interpretů, které poslouchá. Vnímá napětí mezi T. Okamurou a těmito skupinami, které ho velmi často vyzývají k odstoupení. Hynek však s tímto tvrzením nesouhlasí. Stejně jako v případě amerického prezidenta vnímá z části společnosti negativní signály, ale přímo se jimi neřídí. Hynek nevnímá obvinění A. Babiše jako závažný problém. Toto může úzce souviset i s tím, že sám Hynek má nyní problémy se zákonem, a tak může být k tomuto faktoru tolerantnější. Stejně tolerantní je i Hynek k nadužívání alkoholu, které je veřejností přičítáno M. Zemanovi: „*A jestli jakoby ... jestli plní tu povinnost toho prezidenta tak jak má, tak at' si chlastá vid', hlavně jestli jako dělá to, co má a jestli to dělá dobře*“. Roli zde mohou hrát i jeho vlastní problémy s alkoholem.

Lucie od politiků primárně očekává ochranu: „*Já si myslím, že jako když už se dostane ten člověk na tu pozici toho prezidenta, tak si myslím, že by měl bejt nějak trošku rozumnej a měl by nás jako ochránit, takže dejme tomu, že bych jako měla věřit všem, že se tady nebude nic dít, jakože nějaký rozpoutání jako válek nebo něco takovýho.*“ T.

Okamuru zná jen dle jména. Na předsedu ANO 2011 nemá názor. Konstatuje, že ostatní o něm mluví negativně, ale sama to „*neřeší*“. M. Zeman je jediný politik, kterého Lucie

hodnotila pozitivně. Dle vlastních slov sice vnímá jeho problémy s pitím, ale na rozdíl od Hynka ho explicitně neomlouvá.

4.2.2 Zahraníčí politická scéna

Tabulka č. 7 Výpovědi sledovaných žáků k zahraničním politickým představitelům

Jméno	A. Merkelová	V. Putin	D. Trump
Lucie	Nezná.	<i>Toho znám a jelikož je to jakoby z jinýho státu, tak to neřeším.</i>	<i>Toho znám a nemyslím si, že by byl nějak špatnej, co jsem slyšela. Dělej si z něj hodně lidi srandu, ale myslím, že je docela fajn.</i>
Tomáš	Nezná.	Nezná.	<i>Pozitivní taky. Nevadí mi taky, de si po svým, taky si objasní jakoby co chce dělat.</i>
Hynek	<i>To vim no, z Německa že jo. co sem teda tak nějak slyšel jenom, ne že bych to sledoval, ale tak pouští ty ty, uprchlíky strašně moc do toho Německa a s tím asi ... to se mi asi moc nelíbí. Nevím, asi bych jakoby, nepouštěl bych si je sem.</i>	<i>Putin. Ten se má taky dobře. (...) na něj nemám názor, ale myslím si, že taky má hodně velkej respekt i mezi těma prezidentama.</i>	<i>Prezident USA. Ten snad nějak staví tu zeď, žejo, proti těm uprchlíkům, to je ten, ne, pravej opak tý Merkelový ne? Tak spíš pozitivně žejo, oproti tý Merkelový. Ale zase co to, co sem viděl na sociálních sítích, nebo to, tak že s těma, s černočama v Americe asi moc nevyhází, ne? Že je na ně jakože přísnější.</i>
Alan	Nezná	Zná, ale nic o něm neví.	Zná, ale nic o něm neví.
Libor	<i>To je z Německa ženská, ne? Ta sem pustila ty, ty přistěhovalce a takhle.</i>	<i>Prezident v Rusku. (...) Tak úplně nevím no. Kam arádi, nebo bejvalý kamarádi, co byli třeba skinheadi a takhle, tak to bylo prostě Putin, Putin tohle a Putin tamto.</i>	<i>No, tak to je prezident Ameriky a takovej, já nevím no, přijde mi takovej divnej.</i>
Irena	<i>To je kancléřka, žejo? No tak jenom jako co slyším z televize no, že si na ni stěžujou. (...) Myslim, že vohledně těch uprchlíků.</i>	<i>Ruskej prezident. Vnímám ho špatně. Zase voni tam maj nějaký ty rozpory a nevím, co všechno tam maj v Rusku.</i>	<i>To je zase americkéj prezident. Tak vo tom vůbec nic nevím, vůbec nemám tušení, jenom vim, že je to americkéj prezident.</i>

Na první pohled si můžeme všimnout u některých případů nižší politické znalosti zahraničních politiků než v případě zástupců české politické scény.

Alan neznal nikoho z jmenovaných. Tomáš také ne, kromě D. Trumpa, kterého vnímá pozitivně, protože se jedná o politika, který, podle něj, dostatečně vysvětluje, co dělá. Na doplňující otázku, které činy například myslí, nebyl Tomáš schopen odpovědět.

Lucie německou kancléřku nezná a neví nic ani o ruském prezidentovi. Vysvětlení, že pokud se jedná o cizí stát, tak ji to nezajímá, je myslím příznačné pro všechny případy. To bylo znatelné i v jistotě odpovědí při samotných rozhovorech.

Hynek vnímá A. Merkelovou jako někoho, kdo primárně souvisí s uprchlickou krizí. Stejně tak vnímá D. Trumpa, u kterého znal jeho plány postavit zeď na hranici s Mexikem. Nicméně v souvislosti s rapovou hudbou, kterou Hynek poslouchá, cítí, že tato část populace v USA prezidenta D. Trumpa nepodporuje a má k němu výhrady. Hynek tyto výhrady sleduje na instagramových účtech jednotlivých interpretů, avšak jejich hlasy nepřijímá přímo. V. Putina pak vnímá optikou respektu, kterou má mezi ostatními prezidenty (politiky). Tato optika je mu pravděpodobně známá z jeho fungování v okruhu známých, s nimiž se i kvůli těmto názorům dostává do konfliktu (rvačky atp.).

Libor, stejně jako Hynek, vnímá německou kancléřku skrze její roli v uprchlické krizi. V. Putina zná pouze prostřednictvím svých přátel, které sám nazývá „skinheady“, kteří jsou V. Putinovi nakloněni. Libor tuto interpretaci ruského prezidenta plně nepřijímá a je si vědom, že je subkulturně zbarvená. Amerického prezidenta zná, ale není schopen o něm blíže hovořit.

Irena reflektuje, stejně jako ostatní, představitelku Německa jako někoho, kdo je médií, v tomto případě televizí, zmiňován v souvislosti s uprchlickou krizí. Ruského prezidenta vnímá negativně, ale nedokáže přesněji popsat důvody.

4.2.3 Diskuze o politických tématech v rodině a mezi kamarády

Motivace pro volbu či zájem o politiku může být různá. Kromě vlivu školy, který bude popsán níže, to mohou být vrstevníci, kamarádi i rodina. Bez rozboru těchto činitelů není možno plně rozeznat důvody, proč učni o volbách smýšlejí, jak smýšlejí či proč vyjadřují sympatie k jednotlivým politikům. Tato kapitola si nedělá ambice na definitivní rozřešení

přesných důvodů výše zmíněných faktorů, avšak je možné se rozbořením vlivu rodiny a kamarádů onomu rozřešení alespoň přiblížit více.

Hynek

Proklamativně říká, že ho politika vůbec nezajímá. Co si pamatuje, tak se s nikým o politice nebavil. Jedinou vzpomínku má Hynek na kamaráda, který řešil s rodinou, koho půjdou volit v prezidentských volbách, nicméně považoval to za naprosto nedůležité, a tak si informaci nepamatuje. Ani v domácnosti se o politice s nikým nebaví a rodiče s partnery také ne. Hynek si je jistý tím, že všichni z rodiny, i naprostá většina kamarádů, chodí volit. On sám volit spíše neplánuje, „*protože bych se, že jo, musel podívat na tu politiku, musel bych si na každého voliče [!] udělat ten svůj názor a tohle a nevim, jestli se mi do toho bude chtít. Asi budu línej, vykašlu se na to.*“ Za povšimnutí stojí, že Hynek zde zaměňuje pojmy kandidát a volič.

Tomáš

Politiku Tomáš téměř nevnímá. Jelikož svůj čas netráví doma, tak neví, zda si rodiče o politice povídají. „*Tak já většinou přijdu, oni jsou někde venku, já si zalezu a mám svůj klid*“. Pamatuje si jen, že občas se rodiče o politice bavili s jeho staršími sestrami, ale nikoliv s ním „*Jako dřív se [sestry o politice] asi jako určitě bavily ve škole nebo to si myslím... Se mnou jako ne ale, třeba s mámou nebo s tátou si myslím, že jako něco řešily občas ale jako.*“ V prostředí svých kamarádů za posledního půl roku rovněž nezaznamenal jediný rozhovor o politice. To, co ale tvrdí určitě je, že drtivá většina jeho kamarádů i rodiče chodí volit (rodiče někdy) – sám pak, až mu bude 18 let, chce volit taktěž.

Libor

Obecně o politice ani o volbách většinou s nikým nemluví a jak přiznává, „*ono to de tak nějak okolo mě, no, že to neřeším.*“ Když už je přítomen nějaké diskuzi o politickém dění, ať už v rodině (nepříliš časté), nebo mezi staršími kamarády (opět nepříliš časté), tak spíše neposlouchá: „*Já tak nějak to jedním uchem pustim, druhým vypustim.*“ Nicméně i tak deklaruje, že politická participace – a především volby – jsou důležité a plánuje v budoucnu určitě jít volit s tím, že chce politiku i více sledovat. V tomto ohledu vidí i příklad v rodině, kdy, podle jeho slov, chodí volit všichni členové. Ohledně politických

preferencí Libor bere většinu informací z rodiny. Jak bylo řečeno, všímá si, že občas v domácnosti politiku probírají. To, co vnímá nejvíce je, že probírají předsedu hnutí ANO. *„Oni teď akorát všichni většinou probírají Babiše. (...) Kamarádi, co mám zemědělce, tak se o tom taky baví, a hlavně v hospodách. Hlavně kolem EET. Kromě zemědělců ho všichni viděj špatně.“* Když se spojí tato výpověď s jeho hodnocením politických reprezentantů, lze vidět, že názory si Libor utváří především v domácnosti a hospodách s kamarády při občasných diskuzích o politice. Většinu svých kamarádů má mimo školu, starších, kteří jsou již absolventy učňovských oborů. Ví, že mnoho z jeho kamarádů dalo hlas Zemanovi, ale neptal se jich proč.

Lucie

Jedním z důvodů, proč Lucie nesleduje politickou situaci, jsou pravděpodobně vyhrocené diskuze v domácnosti, kdy sama říká, že *„většinou když se začneme bavit doma o politice, tak to skončí hádkou. Prostě každéj má jako svůj názor a já se v tom ještě jako taky nevyznám. Tak prostě řeknu jako náká tajcta strana tajcto je dobrý, co udělali. A teď táta začne prostě hejtit, že to prostě dělaj pro komerční nějaký takovýhle věci a to, o tom se radši jako ani nebavim.“* Doma tráví čím dál méně času, jelikož bydlí na internátu v jiném městě. Díky tomu se do těchto diskuzí téměř nezapojuje. Nicméně jako rodina většinou chodí volit dohromady a před volbami se doma baví, pro koho budou hlasovat. To ale probíhá pouze těsně před volbami – nejedná se o konstantní diskuzi v rámci volebního období. Vnímá, že o politice nejvíce mluví její starší sestra, která již má vlastní rodinu. *„Jako řešilo se to třeba, když tady byly ty volby. Tak jako koho má volit, proč by to měla volit, ale jinak jako vona to tak moc jako nevede, tuhletu debatu.“* Mezi kamarády tato témata nevyhledává a, podle svých slov, se o politice většinou ani nebaví, což má *„několik důvodů, žejo, nevědí, koho maj volit, nebo když někoho volej tak zase na ně bude prostě někdo hrotit, že to udělali špatně.“* Lucie se, pravděpodobně pod vlivem domácích debat, ve kterých ze strachu nerada dává najevo své politické názory, bojí, že jí někdo bude agresivně konfrontovat s tím, že to, co si myslí, je špatně. Zároveň je v jejích názorech slyšet, že nemá smysl se o politice s někým bavit a to, *„že to stejně skončí jinak, než člověk chce“*. Přesto však sama určitě volit chce. Kamarádi většinou volit chodí i si o volbách povídají, ale *„víc to neřeší, jsou mladý ještě, a tak to nechávaj na těch starších.“*

Alan

Alan, stejně jako ostatní, diskuze o politice nevyhledává, nicméně jeho nejlepší kamarád, se kterým chodil na základní školu, si o politice povídá s dalším kamarádem, když chodí všichni tři společně ven. Do diskuzí se přímo nezapojuje, ale poslouchá je. *„Jako občas jako Marek, když je s náma venku ještě s jedním kámošem, tak se voni vo tom nějak bavěj a já jenom vždycky tak přislouchám, ale nikdy se do toho nějak neto, já tomu vůbec nerozumim, takže.“* Vybaví si i konkrétní témata, ačkoliv stále připomíná, že sám se jim nevěnuje: *„Takže islám určitě. Pak prezidenta, nevim. Islám, prezidenta, zástupce těch, sněmovnu a takovýhle prostě. Ale fakt jak říkám, já tomu prostě, já se tomu vůbec nějak nevěnuju.“* S tímto kamarádem chodí i volit, naposledy v rámci prezidentských voleb, kdy volil na jeho radu Jiřího Drahoše. Jako důvod uvádí právě radu kamarádů *„no tak jako všichni říkaj, že von jako je víc jako teď k těm, jak to říct, že říkaj, že je víc prospěšnej a tak, já se vobčas něco kouknu, ale prostě vono zas nebyl jsem celkově, ne že bych byl úplně ovlivněnej, ale podle kamarádů jsem taky volil samozřejmě. Já jsem volil taky toho Drahoše. No mně to jako, já jsem to volil, pokládal jsem to trošku s kamarádama, ale jak říkám, moc tomu jako nerozumim“* Zároveň dodává, že Jiřího Drahoše volila většina jeho kamarádů.

Jelikož velká část jeho kamarádů nechodí s Alanem přímo do třídy, tak se se současným třídním kolektivem téměř nebaví, nicméně diskuze o volbách či politice zde nezaslechl. Doma se o politice baví velmi sporadicky. Občas zaslechne matku, jak o politice mluví, především v souvislosti s volbami *„Máma řekla jenom, že byli volit todle todle.“* Když se však Alan rozmluví o politických diskuzích v rodině více, je jasné, že rodina volí i smýšlí naprosto jinak než Alanovi kamarádi. *„Taky má nějaký názor na ty přistěhovalce a takový, že vona hodně sleduje zprávy, takže často, ale já ji vůbec nevnímám, vůbec nevim. Asi sem se s ní o politice bavil. To jako asi mi vobčas něco řekla, ale já si to fakt nepamatuju, já to fakt rychle vypouštím.“* K tomu nakonec dodává, že ví, že doma všichni volili v lednových prezidentských volbách Miloše Zemana. Jelikož je Alanova rodinná situace, jak bylo popsáno výše, velmi složitá, ukazuje se, že názory rodinných příslušníků nemají pro Alana váhu. Naopak zásadní váhu pro něj mají názory kamarádů, a to hlavně jednoho. Alan de facto volí i politicky smýšlí podle něj.

Irena

Irena konstatuje, že ji téma politiky moc nezajímá, ale zároveň přiznává, že se jedná o důležité téma: *„No jakoby mě tohleto téma moc nebere a ani mě moc nezajímá, abych se přiznala. Jako je to důležitý téma, týká se konkrétně nás všech, ale nebaví mě to. Nějak jako to moc nesleduju no. Volební preference Ireny ovlivňují matka a bratr. Naopak otec, který s rodinou nežije a se kterým Irena nemá nejlepší vztahy, volí jinak a Irena se proti jeho volbě spíše vymezuje: „Když jsou třeba volby, tak já se jenom zeptám mamky: hele, koho chceš prostě volit. No, já se jí vždycky zeptám, kdo se jí líbí, tak já jí tam ten hlas hodim, a jinak se vo tom nějak moc jako ne to. Naposledy jsem volila Svobodný. No jako by mně se docela líbily jejich názory a voni se spíš líbili bratrovi. Mámě to bylo nějak jedno a táta, ten volil ODS myslim, ale stejně nevyhráli, takže to je dobře.“*

O politice si v rodině občas povídají, ale většinou se jedná o diskuze těsně před jednotlivými volbami o tom, koho volit. Vzhledem k jejímu věku má více kamarádů mimo svou dosavadní školu a většina z nich již má volební právo. *„Většinou jsou to třeba, já nevím, většinou jsou to střední školy a nevím, většinou jsou to ty komunikační, voni jako přes ty počítače a to, tomu nerozumim, nebo hodně automechanici nebo autotronici, jako těch znám fakt hodně.“* Zároveň velkým koníčkem Ireny jsou koně, a i u nich občas diskutuje o politice, když je před volbami: *„Já nevím, prostě mě napad, protože jsem si dneska vzpomněla, jsem byla s holčinou u koní a holčine se právě ten dotyčnej právě strašně líbil, když byly volby a furt vo něm mluvila, že jako dává hlas Topolánkovi.“* Většina známých pak chodí pravidelně k volbám a v poslední prezidentské volbě dali hlas Jiřímu Drahošovi, nicméně má i známé, kteří se rozhodli pro Miloše Zemana *„Jakoby, vim hodně, že volili Drahoše, fakt jako hodně. Asi vo pár vim, že Zemana, ale voni jakoby to moc asi nedávaj najevo, ten svůj názor. (...) Já jsem u toho spíš seděla. Já jakoby svoje názory, co se týče politiky prostě nějak jako, nikde to neříkám, protože na to pak každej má svůj názor, začne se do mě vopírat jako.“* Zde se nám znovu objevuje fenomén, který byl sponzorován již u Lucie.

4.2.4 Média

Média mohou být, kromě známých, rodiny či školy, dalšími zdroji jak faktografických informací o politické situaci, tak i nositeli hodnotové orientace. V této práci se jimi zabýváme právě z hlediska možnosti ovlivňování postojů a hodnot.

Všechny výpovědi učňů se shodují v jednom – zpravodajství je vesměs nezajímá. „*Jako vobčas se kouknu na zprávy v televizi anebo občas si něco přečtu na internetu, ale to asi spíš ne no.*“ (Alan)

„*Média? É, to ani ne.*“ – Hynek

„*Ne. Já jinak trávím svůj čas venku.*“ – Tomáš

Témata, která zpravodajství nabízí, jsou pro ně nudná a příliš složitá. Jedinou výjimkou je Irena, která více sleduje televizi, ale hlavně poslouchá rozhlasové stanice: „*A hodně rádio, jak jezdím tím autem, tak hodně poslouchám rádio.*“

Pokud něco ze zpravodajství zkoumaní mladí lidé zachytí, tak se jedná o zprávy na webovém portále seznam.cz, na který ale většina z nich chodí kvůli emailové službě.

„*No tak vždycky na Seznamu tam něco třeba vyjede, něco zajímavýho si tam přečtu. Ale nějak jako fakt extra to vůbec nesleduju, takže.*“ – Alan

Dalším zdrojem informací o politice jsou sociální sítě – především Youtube, Instagram nebo Facebook. Ani zde aktivně nevyhledávají zpravodajství, ale spíše sledují, co přidají na sítě jejich spolužáci, kamarádi či někteří influenceri.

„*No tak sociální sítě samozřejmě. Ale na televizi a na takovýhle věci já jako nemám čas, no. Ani jako na to nemám potřebu koukat. Jsou to zbytečnosti pro mě. Pokud se něco velkýho děje, tak se to dozvim vod rodičů, protože ty na to koukaj a já jako mladá nemám jako zapotřebí pozorovat, co se kde děje.*“ – Lucie

„*Televizi používám třeba jenom jako lampičku, víš co, v pokoji. Jinak jako, vůbec na nic se nekoukám. (...) Zprávy? Tak na Instagramu když se něco objeví, žejo, nebo takhle, jinak asi ne. Dřív trošku na Facebooku, ale Facebook už zanikl pro mě, takže... aktivně ne, no. Zprávu na netu, to musí bejt fakt jako silnej clickbait²⁰, abych to rozklik.*“ – Hynek „*Tak*

televizi občas jakoby to, nějaký zprávy, ale to jenom občas, jinak nijak moc nekoukám.“ – Libor

Nikdo z respondentů nekomentuje politické příspěvky. Nikdo z nich nevedl tištěné noviny, což souhlasí se zjištěním A. Kudrnáče (2017a), že pro tuto generaci je tištěné zpravodajství „mrtvé“.

Zajímavý je případ Ireny, který ukazuje, že vyhraněný osobní zájem může být určitou motivací sledovat veřejné dění. V jejím případě jde o zájem o zvířata: *„V televizi, když mě zajímá něco, co se týče voleb, tak koukám na čtyryadvacítku, konkrétně na politiky, jinak mě zajímaj zprávy na Primě, na Nově nebo i na Barrandově, jsem taková zvědavá, co se týče toho a jinak nevím, no, to rádio je prostě, co vždycky řeknou, spíš to mám kvůli hudbě než kvůli zprávám. (...) No tak jako třeba teďkonc se konkrétně zajímám, co se týče zemědělství, sleduju hodně tu petici, která něco proti sečení srnčat, teďkon ji hodně sleduju a hodně jako posílám lidem prostě tuhleto petici a seznamuju se s tím.“*

Pokud se však zaměříme na obsah toho co, zkoumaní učni sledují v médiích, zjistíme, že téměř vždy se jedná o informace směřující k jejich vlastním zájmům (jak bylo již uvedeno výše v případě Ireny). Žádný z případů (kromě Ireny) nepřiznal, že by hledal či si přímo četl v politickém zpravodajství. Pokud se už na zpravodajství dívá, tak za účelem zjištění informací, které se týkají jeho koníčků.

„No hlavně když se tam [ve zpravodajství] objevjej auta nebo motorky, spíš motorky. (...) Tak hlavně motorkářský srazy jakoby, začátek sezony a tohle. Na Youtube sleduju většinou třeba ty anglický vlogery, co jezděj na těch motorkách a takhle, nebo třeba když někde jezděj na kolech, downhilly a takhle.“ – Libor

„Ty vole, za půl roku, co mě zaujalo, leda to, že maj vycházet nový série ze seriálů, co koukám. (...) Koukám na japonský anime.“ - Hynek

„No jo, youtubery sleduju, ale nevím, asi moc nějaký z nich nejsou asi známí asi no. Tak Frankenstein SVK, pak Agrealus. Dělej letsplaye. Streamujou na Twitchi, to taky sleduju hodně no.“ - Alan

„Jakoby tohleto dávali dřív v televizi a už to nedávaj, ale mě strašně bavilo Zvrhlé panství, je to strašná sranda, fakt hrozná. Anebo mě baví Průměrnákovi nebo Taková moderní rodinka.“ - Irena

4.2.5 Shrnutí

Všichni učni vykazovali velmi malou politickou znalost. Pokud už politika znali, nedokázali ve většině případů vyslovit racionální argumenty, proč cítí antipatie či sympatie. Téměř vždy se jednalo o argumenty, které lze hodnotit jako emocionální. Malá politická znalost s největší pravděpodobností souvisí jak s tím, že učni o politice většinou nedebatují ani v rodinách, ani s kamarády, tak také s úrovní výuky občanské výchovy na středních odborných učilištích, která bude probrána v dalších kapitolách. Zároveň ve větší míře nesledují zpravodajské kanály, a to ve všech médiích. To vše je příčinou toho, že politika je pro ně okrajovým tématem a vesměs je nezajímá. Vyšší politická znalost se nám ukazuje u případů, které jsou z Prahy. U jednoho je zásadním činitelem bývalý spolužák, který Alana zasvěcuje do aktuálního politického dění a Alan mu důvěřuje. Ostatním politické preference utváří především rodinné prostředí.

Za povšimnutí také stojí povědomí o Pirátské straně a předsedovi Ivanu Bartošovi. Tato strana jasně vyhrála studentské volby na všech druhích škol, je proto velmi zvláštní, že Piráty znají jen zkoumaní učni, kteří bydlí v Praze.

Kromě Ireny také žádný učeň ve své výpovědi neuváděl problémy, na které poukazuje část českých médií jako např. zahraničně politická orientace prezidenta a vlády, zpochybňování demokratických institucí jako např. útoky na horní komoru PČR atd. Velmi pravděpodobně se jedná o témata, která vyžadují hlubší politické znalosti a zájem ze strany občanů. Naproti tomu problémy, které se týkají zdravotního stavu, životosprávy či krádeže jsou zmiňovány nejčastěji. Výjimkou je Irena, která měla ze všech případů nejobširnější odpovědi. Její vyšší politickou znalost lze přičíst dvěma faktorům, které ji odlišují od ostatních respondentů, což je vyšší věk a vyšší sociálně-ekonomický status rodiny.

4.3 Občanská participace

Občanská participace, je dle Zukina (2006), jednou z možností, jak dnešní mladí lidé participují na společenském dění. Kapitola má za cíl popsat, jak se činnosti věnují učni, které jsem k výzkumu vybral.

Libor

Libor je poměrně aktivní v rámci své komunity na vesnici, ve které žije. Pomáhá starším lidem pravidelně sekat trávník, protože si myslí, že je nutné pomáhat seniorům vzhledem k jejich zdravotnímu stavu. V rámci školní docházky na základní škole se pravidelně účastnil jako dobrovolník čištění řeky či dne proti rakovině. Tyto činnosti vnímá jako velmi potřebné, ale neřeší největší problém, který, dle něj, okolí má, a tím jsou drogy. „*No tak jako třeba já bych chtěl ovlivnit ty drogy, že tam všude jsou drogy, ale to prostě nejde.*“

Lucie

Lucie se v místní komunitě téměř nezapojuje ani nezapojovala, kromě aktivit na základní škole. Naopak přiznává, že často dělá nepořádek na ulici, na kterých zahazuje nedopalky a další drobné odpady. Ani si sama nevzpomíná, že by někdo v jejím okolí nějakou činnost, která by byla prospěšná místní komunitě, vykonával.

Hynek

Hynek se, obdobně jako Lucie, do místní komunity téměř nezapojuje. Na vesnici, kde nyní žije, je podle Hynka pořádek, a proto nemá smysl se do čehokoliv zapojovat. Nicméně sám se snaží, aby alespoň on nepořádek nedělal.

Tomáš

Místo, kde je Tomáš velmi aktivní, je místní komunita. Pravidelně seká trávu na hřbitově (tuto práci převzal po otci, který se zranil) dále, např. „*sekáme jakoby škarpy u silnice většinou. To je taky obecní, tak, taky že poseká tohle, ať to není zarostlý.*“ Pomoc v komunitě vnímá jako něco samozřejmého, co by měl dělat každý. Na základní škole se účastnil čištění řeky, což je podle něj velmi záslužná činnost, jelikož „*je potřeba tu řeku jakoby čistit, starat se o ní.*“ Určitý rozdíl oproti nezájmu o celostátní dění je také ve vnímání místní politiky. Tomáš zná místního starostu i jménem, jelikož se jedná o jeho

souseda. Jako primární důvod, proč by ho volil znovu, uvádí právě známost a „*je s ním sranda – je to pohodovej týpek.*“

Alan

Otázky na práci v komunitě se mohou zdát kvůli častému stěhování Alana zbytečné, nicméně ukázaly nám jednu pro něj zásadní věc. Při těchto otázkách se Alan rozzářil a začal vyprávět, co všechno dělá na chatě, kterou vlastní jeho babička. Jak hrabe listí na návsi a pomáhá starším lidem v obci. Práci v komunitě považuje i pro ostatní za samozřejmou: „*Každý by se měl starat o své okolí, pokud nechce žít v bordelu a mezi naštvanejma lidma.*“ Je zjevné, že pro Alana se jedná o místo, které se pro něj stalo kotvou. Místo, které se po celý jeho život nezměnilo, a ze kterého se – na rozdíl od pražských bydlíšť – neodstěhoval. Místo, které je reprezentováno osobou, na kterou Alan nejvíce dá a díky níž má motivaci dodělat učiliště – babičkou.

Irena

Irena, kromě podepsání jedné petice, není nijak angažovaná v lokální komunitě v místě bydliště. Je však velmi aktivní ve sběru podpisů na petici, která se vymezuje „*proti sečení srnčat, ted'kon ji hodně sleduju a hodně jako posílám lidem prostě tuhleto petici a seznamuju se s tím.*“ Dále finančně a dobrovolnický pomáhá organizacím, které zachraňují různá zvířata. Taková angažovanost ji velmi naplňuje a baví i proto, že se jedná o směr, kterým by se jednou ráda profesně ubírala.

4.3.1 Shrnutí

Ve vzorku učňů, který máme k dispozici, není možné generalizovat, zda jsou mladí lidé, kteří navštěvují střední odborná učiliště, občansky aktivní. Oba respondenti z Prahy jsou nějakým způsobem občansky aktivní, ani jednou se ale nejedná o práci v komunitě, která se nachází v místě, kde momentálně žijí. Na menším městě či vesnici je naprosto obvyklé, že pokud jsou daní jedinci občansky aktivní, se jedná se právě o místní komunitu, pro kterou vykonávají práci – většinou se jedná o úpravu společných prostor. Jedním z vysvětlení je pravděpodobně velikost a struktury dané územní jednotky. Je třeba ovšem připomenout, že ve dvou případech se aktivit, kromě pravděpodobně povinných na

základní škole, neúčastní vůbec. Důvody nechuti k občanské participaci mohou být předmětem dalších výzkumů.

4.4 Školní klima a demokracie ve škole

4.4.1 Školní klima

Školní klima bylo jedním z hlavních témat, která jsem s uční probíral. Cílem této podkapitoly je podrobněji popsat, jak jsou uční ve své škole spokojeni, jak se cítí v relativně nových kolektivech či jaké vztahy mají se svými vyučujícími.

Tomáš

Tomáš si, dle vlastních slov, vybral učební obor i školu na poslední chvíli. Nicméně si, podle sebe, vybral dobře a školu by určitě neměnil, dokonce by ji i doporučil. Třída je složená ze dvou oborů (instalatéri a truhláři) a pouze z kluků. Žádné problémy v kolektivu, podle sebe, nikdy neměl. Na současné škole se mu líbí více než na základní, především díky větší volnosti: „*Tam nás tolik nehlídaj, tam jim je to jedno chodíš – chodíš, nechodíš – nechodíš, tvoje věc. (...) Tam to není povinný jakoby. Základka je a jakoby střední nebo to, ta není, to už je jakoby toho toho, takže je to lepší.*“ S vyučujícími nemá Tomáš problémy, ale ani oblíbeného učitele. „*Mám je (rád) všechny na stejno. Já se nevážu k jednomu ani. Radši at' všechny stejně.*“ Nikdy pomoc nepotřeboval od žádného z nich, ale vnímá, že učitelé pomáhají v takové míře, v jaké se žák chová k samotnému vyučujícímu. „*Joo, tak vono když se k němu nechová nikdo jako to, tak pomůžou každému, ale když je někdo jakoby se chová špatně k němu, tak se taky tak bude chovat.*“ Snahu učitelé cení, nicméně jedinou motivaci, kterou si Tomáš pamatuje, je odměna v podobě dřívějšího opuštění hodiny, kterou, jak sám tvrdí, velmi rád využívá.

Hynek

Při hodnocení klimatu školy i školy samotným Hynkem, je třeba vzít vždy v úvahu, že tuto školu v letošním roce opouští, a tudíž se pro něj jedná o uzavřenou kapitolu jeho studijní dráhy.

Stejně jako Tomáš, si Hynek vybral školu na poslední chvíli bez většího promýšlení. Na škole byl velmi spokojený, ale zpětně by si určitě vybral jiný obor. „*No, určitě jinej obor.*“

Bych to jako, víc bych to promyslel, protože, nebo určitě bych to víc promyslel, protože, žejo, v tý devítce, to sem, tak nějak nevěděl vůbec, sem nebyl rozkoukanej, žejo, a prostě, šel sem na první, co mě napadlo, že jo, v podstatě.“ Na škole nejvíce oceňoval „jednoduchost“. „Nó, tak líbilo se mi, nebo líbilo, bylo to prostě jednoduchý, když to tak řeknu a prostě je pravda, že prostě učňák, a že jediný, co stačilo, aby to člověk udělal, tak je chodit tam.“

Jako nejlepšího vyučujícího vnímá svého třídního učitele. *„Třídní je, to je hustej týpek, to je vidět, že ten má respekt i u ostatních učitelů. To jako, když něco řekne, tak to tam platí, a to se mi jako líbí.“²⁴* Přístup učitelů v obecné rovině by se na učilišti, dle Hynka, dal charakterizovat slovy *„když nesereš učitele, tak jsou v pohodě, ale pokud je sereš, tak se na tebe taky vyserou a nebudou ti pomáhat.“* Na škole mu však chybí ocenění. Nikdy nezažil, že by tam někdo někoho výrazněji ocenil, až na jednu výjimku, a to právě třídního učitele: *„Jedinej třídní, ten je takovej, že jako pochválí, když se o tobě nemluví špatně, tak ti řekne, jakože seš v pohodě a že dobrý, ale jinak jako, že by tam učitelé chválili a tak, to ne. Tam je vidět jakože, že je to ten učňák, a že i ty učitelé maj tak nějak, že jim to je tak nějak jedno, stejně jako těm žákům tam no.“* V Hynkových výročích se tak ukazuje na jeho vnímání učiliště jako podřadného typu školy. V rozhovoru i po něm se takto zmínil o učilišti několikrát, kdy uvedl, že to zvládne každý nebo že je to ve skutečnosti schválně lehká škola, a tak na žáky učitelé moc nedbají.

Libor

Libor si učební obor automechanik vybral podle svého koníčka, kterým jsou motorky a auta. Zejména pak proto hodnotí učiliště lépe než základní školu. Pokud by se měl ale znovu rozhodovat, na jakou školu se přihlásí, vybral by si vzhledem k „lepšími praxím“ ten samý obor v Nymburce *„Hodně spokojenej sem třeba s tím odborným výcvikem, že je tam sranda“.* Jak výuku hodnotí velmi pozitivně, tak velmi negativně hodnotí třídní kolektiv *„jsou (spolužáci) dost namachrovaný, hodně jich něco bere pořad se s někým chtějí mlátit, některý mají jen svůj kolektiv a do toho si nikoho nepouští a všichni jsou chytrý jak rádio a pak je z toho jen průser. No jako máme na škole dva lidi, co berou steroidy a ty jsou spíš k*

²⁴ Za povšimnutí stojí opětovné hodnocení dle respektu, který projevuje jedinci okolí. Velmi podobným způsobem hodnotil Vladimíra Putina v kapitole “Politici, politické postoje a politická znalost”.

smíchu, ale strašně moc lidí tam bere drogy, ale to po celém Benešově.“ Vztah s učiteli naproti tomu Libor hodnotí jako pozitivní, s tím, že s žádným vyučujícím nemá přímo negativní vztah. „No, s jak kterým, no. Třeba s některýma mám fakt jako dobrej vztah, že jako s některejma se hodně bavim i mimo školu a takhle a s některejma zase úplně jako tolik ne, ale jako jinak jsou na mě v pohodě.“

Na otázku, zda měl někdy ve škole nějaký problém, který musel řešit s učiteli, taktéž odpovídá. *„No, jako, že já bych udělal problém, to ne, ale jinak tam mám problémy furt s někým.“* Kvůli problémům se spolužáky byl dvakrát na konzultačních hodinách u třídního učitele a pokaždé se podle jeho slov problém vyřešil k jeho spokojenosti. Vnímá také, že pomoc mohou využít i ostatní žáci školy *„Ty, který tam šli, tak jim pomohli a ty, co tam nešli, tak prostě nešli, no.“* K tématu oceňování žáků za snahu se Libor vyjadřuje jednoznačně pozitivně, ta je ale vázána na žákovo chování: *„oceňuje snahu a ty, který se prostě nesnažej, tak na ně kašle a když otravujou, tak to padaj dutky a takhle.“*

Lucie

Klima ve škole, kam Lucie dochází, hodnotí nyní velmi pozitivně včetně kolektivu i přesto, že ve třídě se nyní řeší případ šikany. *„Ted'kon se to zrovna třeba řeší, taková menší šikana v naší třídě, „prostě holka jakoby tam měla prostě přítele a rozešli se nějak jako ve špatnym, a ted'ka jakoby začala jejich spolužačka s nim chodit a čekaj spolu dítě v šestnácti teda, jako je to hustý, ale čekaj spolu dítě a vona to prostě jako nějak nemůže snýst, jo. Že prostě von s ní dítě to nechtěl a ted' najednou má jinou a ještě ze stejný třídy a prostě maj dítě, eště chtěný, takže se to jako řeší, že vona prostě pořád jako na ní jako kouká a prostě snaží se jí dělat ze života jako peklo.“* S učiteli má nyní většinou vřelý vztah, nicméně v minulém roce tomu tak nebylo²⁵. *„Tak tenhle rok už je to jako dobrý. Ale minulej rok teda to jsem byla jako vopravdu hrozná. To sem vopravdu jako, to ani nevím, kde se to ve mně vzalo todle prostě. Ale ted'kon už jakoby ted' tajcten rok prostě dobrý.“* Při otázkách, které směřovaly na vztah k učitelům, se objevuje i jeden negativní faktor, který se na tomto učilišti nachází. A to, že nedokáží pochválit či ocenit snahu, pokud ji projeví – *„určitě bych měla z pochvaly jako dobrej pocit a měla bych takový to, jakože se mám*

²⁵ Podle výpovědí dalších respondentů to vypadá, že Lucie v prvním ročníku na středním odborném učilišti brala drogy a ty se pak následně projeví na jejím chování.

pro co snažit, pak dostanu za to pochvalu vlastně a pak by to vlastně šlo vidět na známkách, no, že ten učitel by byl ke mně v pohodě, tak já bych se snažila ještě víc.“

Alan

Střední odborné učiliště, na kterém se Alan učí karosářem vozidel, je již jeho druhým působištěm. Před touto školou navštěvoval obor kuchař-číšník. Na současné škole je víceméně spokojený včetně třídního kolektivu, i když zde poukazuje na to, že si z různých žáků dělají ostatní žáci legraci „*nevím, tak občas tam nějaký lidi, žejo, samozřejmě ne úplně posmívání, ale prostě dělaj si z nich prdel, žejo a tak. To se dělá asi všude, žejo. No ale tak jako jinak je to v pohodě, v pořádku.*“ Výraznější problémy na nové škole dosud žádné neřešil, nicméně i tak vnímá, že pokud by nějaký problém měl, tak mu s ním vyučující pomohou. „*Si myslím, že jo, určitě, když se prostě zeptám, tak já jsem problém extra nějak neměl, takže. No ale když tam přijdou jako spolužáci s něčím, tak jim vždycky nějak pomůžou.*“ Pokud se Alan ve škole snaží, což, jak sám přiznává, není často, tak jeho nejvíce snažení oceňuje jeho třídní učitel.

Irena

Irena nyní dochází do 2. ročníku středního odborného učiliště. Školu i spolužáky vnímá velmi negativně: „*Nebaví mě to, no prostě nevím no. Je to takový, já nechci nikoho urážet, ale prostě takový hrozně podřadný všichni mi přijdou. Ty lidi tam jsou strašně hloupí, ale fakt strašně jsou hloupí a nevím, prostě maj úplně... Já tam chodím třeba proto, že se chci vopravdu učit a že se chci něco dozvědět, zatímco ostatní tam choděj jenom proto, aby třeba, já nevím, našli určitej styl zábavy prostě (..) třeba vod nás čtyry holky minimálně prostě choděj do školy jenom si prostě hledat drogy. Nebo já nevím, prostě takový jako chodí tam prostě, i takoví nepřizpůsobiví lidi a mě to tam prostě vůbec nevyhovuje tohle.*“ Zásadní faktor je Irenin věk, který často zmiňuje, jelikož spolužáci jsou vesměs mladší, což se v tomto věku ukazuje jako velká překážka při navazování vztahů. Pokud by měla nějak definovat vztahy s učiteli a spolužáky, vybrala by slovo „*napjaté*“, což se následně odráží i v komunikaci Ireny se spolužačkami: „*Já se teda s nima jako moc nebavím, abych řekla pravdu, maximálně třeba jenom se dvěma holkama ze třídy a je nás tam nějakých pětadvacet.*“ Z učitelů si nejvíce rozumí s výchovnou poradkyní, se kterou si často povídá i ve volném čase. Problém pravděpodobně je právě její ukotvení ve škole, ve které nechce

být. Často si chodí na své spolužačky stěžovat, že jsou hlučné, že dělají nepořádek či se k ní chovají špatně. Učitelé většinou omlouvají Ireniny spolužačky tím, že jsou mladší, a že má jejich různé výstřelky, vzhledem k jejich věku, pochopit. Pokud jde za třídní učitelkou, tak „většinou mě třídní prostě vodkáže na to, že si mám prostě sjednat pořádek sama.“ To samozřejmě stupňuje marnost, kterou Irena cítí, a o to méně ráda chodí do školy.

4.4.2 Demokracie ve škole

Při otázkách na demokracii ve škole jsem se zaměřoval především na tyto dva faktory: existence a funkčnost školního parlamentu a možnost žáků reflektovat či připomínkovat výuku.

Hynek

Studentský parlament na učilišti neměli, nebo o něm alespoň neví²⁶. U učitelů se nikdy nesetkal s tím, že by se ptali na jeho názor, či názor jeho spolužáků na výuku. Výuku vnímá jako připravený plán, který někdo „nahore“ připraví a vyučující ho pak jen realizuje.

Libor

Libor si myslí, že na jejich škole žádný školní parlament není²⁷, nicméně se podle něj dělají pravidelné porady, které formou mohou připomínat školní parlament: „*To se dělají porady takhle a většinou se vyberou třeba dva lidi ze třídy jdou tam jakoby třída se domluví, u nás teda jako blbě, ale domluvíme se občas no a oni tam potom jdou a navrhnou to tam a ta rada to potom promyslí.*“ O výuce Libor říká, že do ní nezasahuje, ani to po něm nikdo nevyžaduje. Stejně jako Hynek vnímá výuku jako předem neměnný připravený plán.

²⁶ Na webových stránkách se nelze dočíst o zřízení či fungování školního parlamentu. Jediná zmínka o možném zřízení je uvedena v zápise z jednání schůze Školské rady SOŠ a SOU řemesel ze dne 26. 3. 2008

²⁷ Školní parlament na škole pravděpodobně není. Neexistuje o něm zmínka na webu školy ani ve výročních zprávách

Alan

Demokracie ve škole, v porovnání s Londýnskou, dle něj moc nefunguje. Podle slov Alana existuje školní parlament, ale schází se málo, a pokud ano, pak se řeší maximálně posilovna²⁸. Od Marka však víme, že nedávno školou proběhla petice o odvolání jedné vyučující, a byla akceptována. Tuto petici však Alan nezaznamenal, ačkoliv dle Marka se jednalo o velkou událost. Nezájem zjevně souvisí s neochotou participovat na školním životě vzhledem k předcházejícím zkušenostem a predikcí, že je možné, že bude navštěvovat další školu. Občanskou výchovu ve škole mají, ale probírají jiné věci než politiku. Je to velmi volná hodina, na které se projevuje, že se nejedná o jejich profilový předmět.

Irena

Ve škole, kde Irena studuje, se učitelé neptají na názory žáků na výuku. *„Nezajímají je [názory žáků], spíš jako prostě vykládaj něco a pak se nás vždycky na něco zeptaj, ale spíš jako jim vadí, když se prostě člověk hlásí a chce k tomu něco říct, tak prostě jako většinou jim to spíš vadí no.“* Školní parlament na učilišti není²⁹, informace o rozhodnutí vedení školy se dostávají k žákům pouze konstatováním třídního učitele.

Lucie

V rámci vyučování se žáci nemohou vyjadřovat k podobě výuky a nemají školní parlament³⁰. *„Jako přímo na výuku, to jak voni učej, to jako [s námi] neřešej. To prostě voni už jak tam jsou dlouho, na tý škole, tak to prostě dělaj tak, jak to dělali dycky.“* Zároveň se ale necítí být dostatečně schopná ovlivňovat výuku, a proto ctí autoritu učitele a důvěřuje mu: *„Jako já si myslím, že jim do toho nemáme kecat, protože prostě ty učitelé to učej tak, jak to učej, prostě no. Nevím no, my jsme přece jako jenom mladý a blbý, tak proč bysme jim jako rozkazovali, co oni maj dělat.“*

²⁸ Z webových stránek školy nelze zjistit, zda a jak často se školní parlament schází. Je zde pouze proklamativní informace, že existuje.

²⁹Potvrzeno z webových stránek školy

³⁰Opět potvrzeno z webových stránek školy

4.4.3 Občanská výchova

Společenskovední vzdělávání, jehož je občanská výchova součástí, má v oblasti Rámcového vzdělávacího programu za úkol mj. *„projevovat občanskou aktivitu, vážit si demokracie a svobody, preferovat demokratické hodnoty a přístupy před nedemokratickými, vystupovat zejména proti korupci, kriminalitě, jednat v souladu s humanitou a vlastenectvím, s demokratickými občanskými postoji, respektovat lidská práva, chápat meze lidské svobody a tolerance, jednat odpovědně a solidárně.“* (Rámcový vzdělávací program pro odborné vzdělávání, 2015)

Všichni respondenti se shodli na tom, že hodiny občanské výchovy jim připadají volnější než ostatní hodiny. Jako důvod je většinou uváděno, že to není jejich profilový předmět či že ho do budoucna nebudou potřebovat tolik, jako samotné odborné předměty. Hodinová dotace občanské výchovy v rozvrhu hodin je většinou jedna vyučovací hodina týdně, a tudíž se může z pohledu učitelů jednat o předmět, který je možné volit jako oddechový.

„Jelikož je to učitelka, která přijde vždycky vo třicet minut pozdějc a hodina je čtyřicet pět minut, je to taková spíš jako volnější hodina, že si napíšem do sešitu jenom hodinu a prostě jako o něčem si popovídáme a vona zase vodchází.“ – Lucie

„Je to taková volnější ta no, že prej to tolik potřobovat jakoby nebudem, že jo jakoby jsou tam ty obory technologie a ty jsou jakoby přednější tak nás nechávaj trochu odpočinout. V tomhle tom.“ - Tomáš

„No jako ta paní učitelka to udělá tak, že jako děláme tam, ale máme to takový volnější.“
- Libor

Z odpovědí žáků vyplývá, že hlavní formou výuky občanské výchovy je v jejich případech frontální metoda. Téměř všichni se setkali pouze s ní.

„Jakoby při tý občance jako konkrétně se nás pan učitel jako moc neptá, spíš jakoby prostě má svůj výklad a vždycky se nás jenom na začátku hodiny zeptá na nějaký aktuality a pak tam prostě něco kecá celou hodinu a vždycky si to máme napsat, něco si nemáme napsat, to už je na nás, je to vždycky takovej výklad a my si k tomu něco máme něco napsat.“ – Irena

„Tam je většinou, ňákou aktualitu že chce, takže najdeš na internetu napíšeš to tam a odevzdáš, ale jinak je to jakoby takovej odpočinkovej ten. Vždycky si něco píšem a posloucháme.“ – Tomáš

„Paní učitelka vypráví a my posloucháme. Teda aspoň takhle to bylo v prváku, jak sem říkal, ve druháku [jsem na hodinách občanské výchovy] skoro vůbec nebyl“ – Hynek

Téma politiky se, dle výpovědí zkoumaných žáků učňovských škol, vyskytuje v hodinách velmi málo. Důvodů může být několik, nicméně z dalších konverzací se žáky lze vyslovit domněnku, že vyučujícím se toto téma nechce probírat kvůli širokému spektru (někdy i kontroverzních) názorů, které mohou žáci vyjadřovat. Proto, pokud už se o politice baví, jedná se o čistě faktografické informace podávané frontální metodou, nikoli diskuze či projektové vyučování, které by měly cíle spíše afektivního než kognitivního charakteru.

„Bavili jsme se (o politice), ale nějak to jako nerozebíráme, protože voni taky musej jet podle toho plánu. Spíš bereme jako nějaký sociální věci jako jak se zachovat při nějaký situaci nebo třeba něco takovýho, ale politiku jako moc neřešíme.“ – Lucie

„O politice sme se nebavili. Hele spíš jako věci tam ... sme ... nebo teda já jsme jako na občance ted'kon v druháku skoro vůbec nebyl, abych řekl pravdu žejo. Ale jinak v prváku, to jsme vlastně ned'ali skoro vůbec nic, abych řekl pravdu. A na začátku druháku sme se o politice nebavili no. To byly takový, když to řeknu, blbosti ze základky.“ – Hynek

„Kromě těch aktualit ne.“ – Tomáš

„O politice se ještě nebavíme, začneme prej od druháku.“ – Libor

Výjimku představuje v datech případ Ireny a její školy, kde vyučující, podle výpovědi, téma politiky a politické participace zmiňuje často. Irena však učitele vnímá velmi negativně, protože se jí zdá, že se jí vyučující snaží podsunout svůj vlastní názor na politiku což působí na její politické postoje či znalosti spíše negativně.

„No, já nevím, pan profesor něco vo těch stranách a něco vo panu prezidentovi, ale von tam vždycky řekl nějaký svůj názor a prostě....a vždycky, když má někdo voldišnej názor, tak je takovej jako, prostě toho člověka nechci říct ponižuje, ale prostě se do něj jako jakoby naváží, co je na tom jako kterej v tý vládě, nebo v nějakym zastoupení, co je na něm špatnýho a prostě se ho vždycky snaží strašně jako začernit prostě, takže jakoby proč

bysme mu neměli fandit, proč bysme neměli stát za nim a proč bysme zrovna měli volit tohohle třeba, když byly konkrétně volby a tak no. A to se mi nelíbí třeba no, to mi docela vadí. Říkal nám, že musíme volit Drahoše, rve nám to, jako rve to do nás fakt hodně. Vždycky tak jako mávnu rukou, sedím prostě v tom.“ – Irena

Občanská výchova je u žáků středních odborných učilišť často jedním z mála možných míst³¹, kde se mohou dozvídat o tématech jako je politika, politické strany, demokracie či svobodná společnost, která sice nebudou explicitně potřebovat pro výkon svého povolání, nicméně jsou velmi důležitá z hlediska jejich osobnostního rozvoje a potřebná k výkonu „povinností řádného občana“, které jsou širokou veřejností přijímány, jako je volební účast, občanská participace a podobně. Při bližším pohledu tuto osvětovou funkci střední učiliště většinou neplní. Hodiny jsou volnější (či naprosto volné) a není jim přisuzován větší význam. Je však třeba vzít v úvahu i možnost, že ve skutečnosti jsou politologická témata ve výuce občanské výchovy zastoupena, ale někteří z respondentů o tom nejsou schopni vypovídat, protože se daných hodin prostě neúčastní, nebo si tato témata nezapamatovali. To by mohl být případ mužských účastníků výzkumu – na rozdíl od Lucie, kterou téma zajímá, je k němu vnímavá, třeba i proto, že se vymezuje proti učitelům občanské výchovy (stejně jako vůči jiným dospělým, které podezřívá ze snahy ovlivňovat ji).

4.4.4 Shrnutí

Hlavním cílem této kapitoly bylo popsat vnímání klimatu a míry demokracie v současných školách očima učňů. Všichni učňové vnímají nulovou či minimální možnost ovlivnit vlastní výuku. Látku vnímají jako něco daného a neměnitelného. Učitele mají za vykladače této látky. Samotní vyučující se jich na názor v drtivé většině neptají, podle několika učňů by to ani nebylo vhodné, jelikož „*tomu nerozumí*“. Občanská výchova je vnímána jako oddechová hodina, ve které se politickým tématům příliš nevěnují.³² Pouze v případě Ireny se vyučující politickým tématům věnoval, avšak pro Irenu nevhodným způsobem, kdy spíše prezentoval své názory, než aby hodinu směřoval k vyrovnané diskusi. Školní

³¹ V domácnosti či mezi kamarády (jak zmiňují výše) se toto téma téměř neprobírá a žáci tak kromě základní a střední školy nemají kde načerpat základní politické znalosti, které jsou jedním z předpokladů pro vyšší politickou participaci a větší starosti o „věci veřejné“.

³² Tato skutečnost však může být silně ovlivněna dosaženým ročníkem jednotlivých učňů

parlamenty na daných školách buď nejsou, nebo s nimi, a s jejich činností, nejsou učňové seznámeni. Ve velké většině dávají najevo, že je tato tematika nezajímá. Pokud se učňové snaží, u některých vyučujících naleznou pozitivní odezvu, nicméně většinou se tak neděje či alespoň necítí, že by se tak dělo. Na druhé straně si však velmi chválí spolupráci většiny učitelů na řešení problémů, které daní žáci mají, nebo alespoň vnímají, že za nimi mohou přijít se svými problémy na základě zkušeností spolužáků. Velká část z těchto učňů si vybírala svou první školu bez velkého přemýšlení, což potvrzuje zjištění Katrňáka, který tyto žáky připodobňuje k plovoucím zátkám (Katrňák, 2004).

5 Diskuze a závěr

V této části shrnu některé základní výsledky a porovnáám je s odbornou literaturou, kterou jsem představil v kapitole dvě. Uvedu také limity mého výzkumu a možné směry pro ověření některých hypotéz. Zvláště se vzhledem ke svému studijnímu oboru zaměřuji na roli školy a občanské výchovy, resp. učitelů při působení na žáky a jejich politické postoje.

5.1 Porovnání mých zjištění s odbornou literaturou

V předchozí části mé práce jsem uvedl více méně popisné odpovědi na první čtyři výzkumné otázky, které se týkaly znalost politických představitelů u zkoumaných učňů, jejich aktivity v místní komunitě, a jejich vnímání školního klimatu, příležitostí k ovlivnění života ve škole a zkušeností s výukou předmětu občanská výchova. Výsledky v této části jsou ve shodě s dosavadními poznatky, které ukazují na malou míru politických znalostí a na specifický charakter politických postojů u této skupiny mladých lidí. Zejména chci zdůraznit malou roli, kterou v politické socializaci žáků hraje institucionalizovaná školní výuka, což podporuje tezi Jany Strakové i Aleše Kudrnáče, že škola téměř nemá žádný (přímý) dopad na volební preference žáků. (Straková, 2013, Kudrnáč, 2015) Ukázalo se rovněž, že přes malý zájem o „velkou“ politiku se čtyři z šesti sledovaných učňů nějak angažují ve věcech obecného zájmu buď v bydlišti či jiném místě, ke kterému mají vztah, anebo ve virtuálních komunitách na webu (Irena).

Tyto i další problémy učňovské mládeže v literatuře bývají někdy připisovány školám, a to buď makrostruktúře (existence učilišť jako taková); anebo mikrostruktúře – konkrétním vzorcům interakce mezi učiteli a žáky nebo mezi žáky navzájem. Můj výzkum naznačuje, že situace může být složitější – někteří ze zkoumaných učňů jsou ve škole dosti spokojeni (v porovnání se základní školou) a mají dobré vztahy s učiteli, ty se však netýkají otázek participace na životě školy, ale většinou osobních problémů, s nimiž za učiteli přicházejí. Žáci mají přesto pocit, že se jim jen málo dostává pozitivního hodnocení jejich práce jinak než triviálními „odměnami“ typu možnosti dřívějšího odchodu z vyučovací hodiny (což může navíc mít destruktivní vliv na vnímání hodnoty takové výuky, jestliže odchod z ní je odměnou). Sami pak ale upozorňovali na to, že např. jednoduché uznání o vyučujícího by velmi ocenili, což opět ukazuje na silnou pozici učitele v systému (nejen učňovského) školství.

Tento výzkum totiž také ukazuje, jak velký vliv má na studijní dráhu mimoškolní sociální situace žáků, která je někdy konkrétní překážkou školní docházky, a jak významné může být pro ně, pokud mají kladný vztah k nějakému dospělému, který je povzbuzuje k překonání akademických i mimoškolních překážek a k vytrvání ve škole. V našem případě to byla Alanova babička, ale potenciálně by to mohl být i učitel nebo mistr odborného výcviku. Vynořující se téma sociální situace učňů jako faktor komplikující dokončení školy se projevilo mj. i v příběhu Liborovy matky – nedokončila denní studium SOU kvůli těhotenství, nikoli kvůli problémům ve škole.

Sám fakt existence diferencovaných vzdělávacích drah se neukazuje jako jednoznačně kritický, naopak negativně byla některými žáky vnímána „jednotná“ základní škola. Jak jsme řekli, současné vyučující hodnotili jako ochotné pomoci a celkové školní klima uváděli (až na Irenu a Libora, který má problémy s třídním kolektivem) jako dobré – nebojí se ptát, v rámci školy se cítí dobře.

Alanův případ však ukazuje, že i tady je potřeba rozlišovat. Alan navštěvoval v jistém smyslu elitní školu v Praze (Londýnská ul.). Na tomto případě se ukázalo, že pokud žák docházel na dobře fungující základní školu, tak si k ní buduje silnější vazbu. Můžeme zde vyslovit hypotézu o specifickém vlivu typu komunity. V Praze bylo v základní škole sociální zázemí žáků pestřejší, a bylo tak vytvořeno více příležitostí k setkání dětí s odlišnými zkušenostmi a názory. Dále se ukazuje, že v menší obci se po základní škole kontakty mezi spolužáky rozvolní vlivem dojíždění a internátu. Tyto hypotetické vlivy by však bylo potřeba dále ověřit.

Na druhou stranu je nutno se podívat na Alanovu vzdělávací dráhu, která ukazuje, že ani *elitní* základní škola nemusí mít nutně pozitivní efekt na úspěšnost dalšího studia. Na opačném pólu se ukazuje na příkladu Ireny a Hynka, který ukazuje, že ani vyšší SES rodiny nemusí být zárukou snadného studia na střední škole, pokud se do situace vloží některé externí faktory (drogy, alkohol, anorexie atp.). Avšak z případu Ireny je možno vyčíst, že SES může zásadním způsobem ovlivňovat vzdělanostní aspirace, které jsou natolik ukotvené (v případě obou rodičů s dokončeným VŠ vzděláním), že dokáží přestát i takový otřes, jako je několika měsíční léčení, předcházející silné psychické problémy a změna

typu školy. Současně však mohly být právě velká očekávání rodičů u Ireny spouštěcím mechanismem těchto problémů.

V rámci škol se ukazuje, že faktory jako demokracie ve škole, diskuze v hodinách či ovlivňování výuky na učňovských oborech, učni nevnímají jako zásadní, a proto jim nevadí, pokud se v jejich školách neřeší. Pokud jim tato možnost byla nastíněna, tak by ji někteří i přivítali, ale musí to být škola, která tyto formy participace navrhne. Tady se potvrzuje zjištění Hoskinse, Janmaata a Melisové (2017), že i k aktivnímu využívání těchto příležitostí je potřeba sociokulturní kapitál. Dobrovolné aktivity a činnosti ve škole tak mohou rozdíly mezi žáky spíše dále posilovat. Proto je klíčové, aby byly vytvářeny těmto žákům příležitosti k politickému vzdělávání v rámci aktivit, které jsou povinné, protože jen takové aktivity mají potenciál překonávat vstupní znevýhodnění (tamtéž).

Bohužel právě v této oblasti se ukazuje, že žádný z našich případů se neseťká s kladně vnímanými příležitostmi k diskusím ve škole, a to jak z hlediska diskusí o politických tématech, tak možnosti vyjadřovat se k podobě a cílům vyučovacích hodin. Pokud se s diskusí o politice někdo už setkal (Irena), tak ji vnímá jako indoktrinaci vlastními názory vyučujícího. (Je však možné, že Irena se nachází ve fázi všeobecného vzdoru vůči dospělým autoritám, ale i s tím je nutno počítat u této věkové skupiny.) Pokud vezmeme v úvahu, že učitel je základní element pro vnímání demokracie žáky (Kudrnáč, 2017b), tak toto vidění učitele představuje pro pozdější vývoj žáků poměrně vážný problém. Ostatní, jak bylo řečeno, se s elementem diskuze setkávají velmi zřídka (opět koresponduje se zjištěním Kudrnáče 2016, 2017b), kromě diskuze o samotném průběhu vzdělávání, se kterou se neseťkal nikdo z učňů. Školní látku vnímají všichni z nich jako neměnné penzum znalostí a dovedností, které nelze měnit, a tudíž o nich není třeba diskutovat. S tímto souvisí i míra výskytu školních parlamentů, se kterým se setkala pouze malá část případů. Ti, kdo se s touto nabídkou setkali, se o ni spíše nezajímali.

5.2 Limity práce a doporučení pro další výzkum

Některé limity jsou dány samotnou volnou metody případové (resp. vícepřípadové) studie, která neposkytuje prostor pro zobecňování. Výběr vzorku byl omezen dostupností. V daném případě moje případy studují tzv. H obory (tj. tříleté učební obory). Reprezentují tak jednu – i když typickou – skupinu středoškoláků. V mém výzkumu tak však nejsou

zastoupeny E-obory (tj. dvouleté obory), které můžeme vnímat jako hierarchicky nižší, ani L-obory, tj. čtyřleté obory poskytující jak vyučení, tak maturitu (Soukup, 2012).

Jak jsem uvedl již v kapitole o metodologii, jistá rizika jsou spojena i s mým postavením zasvěceného badatele. Domnívám se však, že angažovanost badatele je v případové studii možným a někdy i vítaným postavením (srov. Hendl, 2017, s. 201), bez nějž by některé informace a některá porozumění vůbec nebylo možné získat.

Na příkladu Ireny vidíme i další fenomén, který se zde ukázal. Tím jsou „nové starty“, které se vyskytují právě na středních odborných učilištích, kdy jsou učiliště záchranou školou pro někoho, kdo měl různé problémy na jiných typech škol. Tento fenomén je potřeba vzít v potaz při dalších výzkumech či na něj zaměřit další výzkumy, jelikož se jedná o fenomén značně neprobádaný.

Druhou zajímavou skutečností je náhled na bývalé spolužáky či na obecně žáky gymnázií. Z rozhovorů vyplývá, že je mohou učňové vnímat jako „namyšlené“ a mohou mít pocit, že jimi tito žáci pohrdají. Jedná se o fenomén, který by si zasloužil další kvalitativní výzkum, protože není vyloučené, že tyto vzorce si pak učení přenáší do dalšího života.

5.3 Závěr

V práci bylo představeno šest případů mladých lidí, kteří v době provádění výzkumu byli žáci učňovských oborů pražských a středočeských škol. Jádrem práce je popis těchto "případů" v podrobném kontextu informací o jejich rodině, obci, škole a kamarádech. Práce potvrzuje výsledky známé již z kvantitativních šetření, tj. že zkoumaní žáci se vesměs o politiku nezajímají a největší vliv na jejich politické přesvědčení má rodina a vrstevníci. Pokud jde o vztah ke škole, ukazuje se diferencovanější obraz. Většina zkoumaných žáků je na učilištích v zásadě spokojena, školu však chápou jako instituci, kde získávají profesní kvalifikaci, nikoli jako místo, kde by se mohly také rozvíjet jejich občanské (obecněji všeobecné) znalosti, dovednosti a postoje, kde by se mohli angažovat a zažívat demokratické procesy v praxi. Je možné, že ani učitelé v tom nespátřují poslání středního odborného učiliště, jak ukazuje převažující přístup k výuce občanské výchovy. Zvolený výzkumný přístup však neumožňuje tato zjištění zobecnit za hranice vzorku. V práci se vynořilo několik témat a byly naznačeny některé hypotézy, které by bylo

potřeba prozkoumat/ověřit jinými metodami na reprezentativních vzorcích učňovské mládeže.

6 Seznam použitých informačních zdrojů

BASL, Josef, Jana STRAKOVÁ a Arnošt VESELÝ. Rozvoj občanské společnosti a demokracie pohledem mladých Čechů. *Pedagogika*. 2009, 59(4), 365-379. ISSN 0031-3815.

BASL, Josef, MATĚJŮ, Petr, Jana STRAKOVÁ a Arnošt VESELÝ, ed. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 9788074190322.

BASL, Josef, MATĚJŮ, Petr a Jana STRAKOVÁ, ed. *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1400-4.

BERNSTEIN, Basil. Linguistic Codes, Hesitation Phenomena and Intelligence. *Language and Speech*. 2016, 5(1), 31-48. DOI: 10.1177/002383096200500104. ISSN 0023-8309. Dostupné také z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/002383096200500104>

BLAŽEK, Radek a Silvie PŘÍHODOVÁ. *Mezinárodní šetření PISA 2015: národní zpráva: přírodovědná gramotnost*. Praha: Česká školní inspekce, 2016. ISBN 978-80-88087-08-3.

BOCAN, Miroslav a Adam SPÁLENSKÝ. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let* [online]. Praha: Národní institut dětí a mládeže, 2011 [cit. 2018-07-12]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/236-hodnotove-orientace-deti-ve-veku-6-15-le.html>

BOURDIEU, Pierre a [Z FRANCOUZSKÉHO ORIGINÁLU ... PŘELOŽILA VĚRA DVOŘÁKOVÁ]. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 978-807-1845-188.

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.

HARDOON, Deborah, Ricardo FUENTES-NIEVA a Sophia AYELE. [online]. Spojené Království: Oxfam International, 2016 [cit. 2018-06-18]. DOI: 10.21201/2016.592643. ISBN 978-1-78077-993-5. Dostupné z: <https://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/an-economy-for-the-1-how-privilege-and-power-in-the-economy-drive-extreme-inequ-592643>

HENDL, Jan a Jiří REMR. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1.

HOSKINS, Bryony, Jan Germen JANMAAT a Gabriella MELIS. Tackling inequalities in political socialisation: A systematic analysis of access to and mitigation effects of learning citizenship at school. *Social Science Research* [online]. 2017, **68**, 88-101 [cit. 2018-07-13]. DOI: 10.1016/j.ssresearch.2017.09.001. ISSN 0049089X. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0049089X16304458>

JUŘÍČEK, Pavel. Svaz průmyslu a dopravy: Potřebujeme konstruktéry, ne manažery a ekonomy. *Novinky.cz* [online]. 2012 [cit. 2018-07-08]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/veda-skoly/282369-svaz-prumyslu-a-dopravy-potrebujeme-konstruktery-ne-manazery-a-ekonomy.html>

KATRŇÁK, Tomáš. *Odsouzení k manuální práci: vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-29-6.

KUDRNÁČ, Aleš. Youth party preferences in the Czech Republic. *Sociológia*. 2015, 47(7), 527-550.

KUDRNÁČ, Aleš. *Mladí lidé a politika. Zpráva o dotazníkovém šetření na středních školách (duben 2016)* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i, 2016 [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/325258568_Mladi_lide_a_politika_Zprava_o_dotaznikovem_setreni_na_strednich_skolach_duben_2016

KUDRNÁČ, Aleš. The Impact of Open Classroom Climate and Classroom Socio-economic Composition on Civic Knowledge and Attitudes towards Voting. *Czech Sociological Review*. 2017A, **53**(2), 209-. DOI: 10.13060/00380288.2017.53.2.314. ISSN 00380288. Dostupné také z: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/188-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-2-2017/3705?culture=en>

KUDRNÁČ, Aleš. *Mladí lidé a demokracie. Zpráva o dotazníkovém šetření na středních školách (červen 2017)* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i, 2017b [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/325258505_Mladi_lide_a_demokracie_Zprava_o_dotaznikovem_setreni_na_strednich_skolach_cerven_2017

MATĚJŮ, Petr, Jana STRAKOVÁ a Arnošt VESELÝ, ed. *Nerovnosti ve vzdělávání: od měření k řešení*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-032-2.

MATĚJŮ, Petr a Jana STRAKOVÁ, ed. *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1400-4.

MARK, Margaret a Carol PEARSON. *Hrdina nebo psanec: [jak vytvořit jedinečnou značku pomocí síly archetypů]*. Brno: BizBooks, 2012. ISBN 978-80-265-0027-8.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 8024713624.

SCIO. *Více učňů prosperitě naší země nepomůže: Studie ke koncepci dalšího rozvoje středního vzdělávání a potřebnosti většího počtu vyučených* [online]. In: . 2011 [cit. 2018-07-08]. Dostupné z: https://www.scio.cz/download/studie_ucni.pdf

SOUKUP, P. (2012). Mezinárodní výzkumy v oblasti vzdělávání. In J. Krejčí & Y, Leontiyeva (Eds.), *Cesty k datům* (s. 302–324). Praha: Slon.

STRAKOVÁ, Jana a Jaroslava SMINONOVÁ. Vliv navštěvované střední školy na občanské postoje středoškoláků v ČR. *Orbis scholae*. 2013, 7(3), 27-47.

SYVERTSEN, Amy K., Laura WRAY-LAKE, Constance A. FLANAGAN, D. WAYNE OSGOOD a Laine BRIDDELL. Thirty-Year Trends in U.S. Adolescents' Civic Engagement: A Story of Changing Participation and Educational Differences. *Journal of Research on Adolescence*. 2011, 21(3), 586-594. DOI: 10.1111/j.1532-7795.2010.00706.x. ISSN 10508392. Dostupné také z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1532-7795.2010.00706.x>

ŠEREK, Jan a Petr MACEK. Proč se politicky (ne)angažovat: obsah a struktura přesvědčení u adolescentů. *Československá psychologie*. 2010, 54(2), 160-174. ISSN 0009-062X.

ŠLERKA, Josef. Facebook nikomu volby nevyhraje, sílu Okamury má městská bublina tendenci podceňovat, říká Šlerka. In: *DVTV* [online]. Praha: DVTV, 2017 [cit. 2018-07-08]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/facebook-nikomu-volby-nevyhraje-silu-okamury-ma-mestska-bubl/r~121c144c9ea811e79142002590604f2e/>

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání: 23 – 56 – H/01 Obráběč kovů [online].

MŠMT, 2017 [cit. 2018-06-10]. Dostupné z:

<http://zpd.nuov.cz/RVP/H/RVP%202356H01%20Obrabec%20kovu.pdf>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. MŠMT, 2017 [cit. 2018-06-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/41216/>

WALTEROVÁ, Eliška a David GREGER. *Přechod žáků ze základní na střední školu: pohledy z výzkumů*. Brno: Paido, 2009. ISBN 978-80-7315-179-9.

ZÁPOTOČNÁ, Olga a Ivan LUKŠÍK. Podiel školy na formovaní aktívneho občianstva. *Sociológia*. 2010, 42(5), 492-515.

ZUKIN, Cliff. *A new engagement?: political participation, civic life, and the changing American citizen*. New York: Oxford University Press, 2006. ISBN 01-951-8316-9.

7 Seznam použitých zkratk

SOU – střední odborné učiliště

SOS – střední odborná škola

ČSSD – česká strana sociálně demokratická

Piráti – Pirátská strana

ODS – Občanská demokratická strana

DSSS – Dělnická strana sociální spravedlnosti

SPD – Svoboda a přímá demokracie

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

ANO – ANO 2011

SES – Socioekonomický status

Seznam příloh

Příloha 1 – Tabulka 8 – Demografické porovnání okresu Benešov a Prahy (v procentech)
Prahy

Příloha 2 – Tabulka 9 – Porovnání počtu obyvatel s ukončeným základním, učňovských a vysokoškolským vzděláním v Praze a v Sázavě (v procentech)

Příloha 3 - Rozdělení vlivů dle Basla, Strakové a Veselého (2009)

Příloha 4 – Příklad přepisu polostrukturovaného rozhovoru

Příloha 1

Tabulka 8 – Demografické porovnání okresu Benešov a Prahy (v procentech)

	Okres Benešov	Praha
Počet obyvatel	97 452	1 280 508
Míra nezaměstnanosti	2,79 %	2 %
Počet cizinců	2402	184 264

Zdroj: ČSÚ 2016

Příloha 2

Tabulka 9 – Porovnání počtu obyvatel s ukončeným základním, učňovských a vysokoškolským vzděláním v Praze a v Sázavě (v procentech)

	ZŠ	SOU	VŠ
Praha	10,2	20,3	23,6
Sázava	17,2	32	6,5

Zdroj: ČSÚ 2011

Příloha č. 3 Rozdělení vlivů dle Basla, Strakové a Veselého (2009)

- Rodina
 - přímý vliv (participace rodičů na občanských aktivitách, občanské hodnoty a postoje atd.)
 - nepřímý vliv (dosažené vzdělání, finanční zdroje atd.)
- Škola
 - forma výuky občanské výchovy
 - kurikulum a vědomosti žáků
 - klima školy
 - typ školy
- Mimoškolní aktivity
- Média
- Kamarádi a vrstevnické skupiny
- Makrosociální kontext (velikost místa bydliště, míra nezaměstnanosti, míra kriminality atd.)

Hynek

Tomáš: Seš tam na intru?

Hynek: Nó, v prváku sem byl, ale bylo to tam takový ... em ... k nevydržení, když to řeknu slušně. Tak od druháku už sem dojížděl.

Tomáš: Dojíždíš.

Hynek: Nó, vlastně už na konci prváku sem začal ...

Tomáš: Jo.

Hynek: ... dojíždět.

Tomáš: Oukej. První otázka, kterou já mám k tomu: jaký kapely sleduješ nebo jestli chodíš na koncerty a podobně.

Hynek: Hele na koncerty ani moc ne. Byl sem jako na festáku, přemejšlim že pudu na festák.

Tomáš: Na kterým?

Hynek: Na Votvíráku sem byl, minulej rok a přemejšlim, že tam pudu znova, ale šetřim peníze, takže nevím ještě. Jinak teďkon bude v Praze ten, 6ix9ine, Tekashi, tak to sem přemejšlel, že bych šel.

Tomáš: A máš jakoby nějaký vysloveně žánr, kterej posloucháš?

Hynek: Jo, jasný, hiphop žejo, rap a takhle. Anebo drumy, house žejo, prostě elektro.

Tomáš: Koukáš na nějaký YouTube?

Hynek: Tyjo, na Youtube, z toho už sem vyrost tak nějak. Když něco hledám žejo, tak si pustím něco, ale že bych to nějak aktivně sledoval, tak to ani ne, spíš jenom jako písničky žejo.

Tomáš: Okej. Pak se přesuneme jako k médiím. Sleduješ nějaký média?

³³ Z důvodu složitě anonymizace přikládám úryvek přepisu, nikoliv celý přepis

Hynek: Média? É, to ani ne.

Tomáš: Jako televizi třeba.

Hynek: Televizi vůbec.

Tomáš: Noviny?

Hynek: Ne ne ne.

Tomáš: Internetový noviny? Sem tam?

Hynek: Televizi používám třeba jenom jako lampičku, víš co, v pokoji. Jinak jako, vůbec na nic se nekoukám.

Tomáš: Oukej. A čteš se tam nějaký zprávy někdy?

Hynek: Zprávy? Tak, é, na Instagramu když se něco objeví žejo, nebo takhle, jinak asi ne. Dřív trošku na Facebooku, ale Facebook už zanikl pro mě, takže ... aktivně ne no.

Tomáš: Čili třeba když se jako na Seznamu nebo někde, tak si ani nerozklikneš nějakou zprávu?

Hynek: Nene, to musí bejt fakt jako silnej clickbait, abych to rozklik

Tomáš: Okej. Máš nějakou zprávu, která tě za posledních půl roku nějak jako zaujala? Něco, cokoli, to může bejt úplně cokoliv.

Hynek: Tyvole, za půl roku, ledaže to, že maj vycházet nový série ze seriálů, co koukám.

Tomáš: Na co koukáš?

Hynek: Na anime.

Tomáš: Takže na Japonce.

Hynek: No janý no.

Tomáš: Okej. Si říkal, že chodíš na ...

Hynek: Na učňák.

Tomáš: Na ten učňák, na elektrikáře a zajímá mě, jestli jako spokojenost nebo nespokojenost na tý škole.

Hynek: JÓ, hele abych řek pravdu tak docela spokojenost.

Tomáš: A s čím?

Hynek: Nó tak, líbilo se mi, nebo líbilo, bylo to prostě jednoduchý, když to tak řeknu a prostě je pravda, že prostě učňák, a že jediný co stačilo, aby to člověk udělal, tak je chodit tam.

Tomáš: Jo?

Hynek: Že učit jako se fakt člověk nemusel no.

Tomáš: A bylo tam něco, co se ti tam vysloveně nelíbilo?

Hynek: To ani ne.

Tomáš: Čili všechno v pohodě?

Hynek: Nó, tak v podstatě jo, když to tak vezmu. Jakoby jediný špatný je dojíždění, ale to není ta škola, žejo.

Tomáš: Jasně. Vybral by sis jinou školu, kdybys byl zpátky v devítce?

Hynek: Fakt nevim.

Tomáš: Kdybys měl prostě teď se vrátit v devítce, s těma znalostma, který máš teď, jestli by si šel jinam.

Hynek: Jinej obor určitě.

Tomáš: Jo?

Hynek: No, určitě jinej obor. Bych to jako, víc bych to promyslel, protože, nebo určitě bych to víc promyslel, protože, žejo, v tý devítce, to sem, tak nějak nevěděl vůbec, sem nebyl rozkoukanej, žejo, a prostě, šel sem na první, co mě napadlo žejo v podstatě.

Tomáš: Oukej. Čili a na co by si šel teď'?

Hynek: Teď to právě nevim, žejo. Teďkon je to v podstatě jedno, chci jít hlavně někam abych, abych si to vodchodil a dostal ten papír a měl od toho pokoj.

Tomáš: Oukej. Uvažuješ potom o nástavbě?

Hynek: Jo, určitě.

Tomáš: Proč?

Hynek: Hlavně bych chtěl angličtinu si zdokonalit a jako maturu z angličtiny, když to todleto, zkusit to nějak to, a dřív sem jako přemešlel, že bych jel do Anglie, nebo něco takovýho.

Tomáš: Jako zmizel pryč.

Hynek: No no no.

Tomáš: A myslíš, že to jakoby, že je maturita k něčemu důležitá? Nebo považuješ vůbec za důležitý ji mít?

Hynek: Nó, spíš ne.

Tomáš: Proč?

Hynek: Spíš ne. No tak co sem jakoby slyšel od kamarádů nebo takhle, tak žejo, každej ti řekne že to, že jako ti to pomůže k tomu, ale nikdo mi to nějak jako ... mít lepší peníze a tohle, podle mě to není jakoby tolik o tom mít ten papír, tu maturitu, ale mít kontakty, spíš, a takhle.

Tomáš: Jaký máš známky?

Hynek: Známky, no ...

Tomáš: Tak popravdě, to je uplně jedno.

Hynek: Hele trojky, čtyřky, záleží z čeho, žejo a ...

Tomáš: Co je lepší, co je horší?

Hynek: Jak jako?

Tomáš: Jakoby který předměty jsou horší a který lepší.

Hynek: Jó tak, já mám spíš enka víš co.

Tomáš: Jo takhle.

Hynek: Takže ...

Tomáš: Nebo tak který tě jako bavily víc, který tě nebavily? Takhle spíš možná.

Hynek: Nó, tak co mě nebavilo nebo no ... tak tělák mě nebaví třeba, to je jenom fotbal nebo něco takovýho.

Tomáš: Hele myslíš si, že na tý škole, kde seš, když chceš tak můžeš mít dobrý známky?

Hynek: Jo, určitě jo. Určitě jo, tam jako kdyby se člověk učil trošku, tak má jako jedničky úplně v pohodě. Třeba já jako z angličtiny tam mám jedničky a tohle, a to sem se jako neučil vůbec žejo, nebo i z češtiny, z matiky by to šlo, prostě na tom učňáku fakt jako, mi přijde že je to takový skoro hloupý.

Tomáš: Čili myslíš že to je jenom na tom daným člověku, jestli má jako chuť, tak může mít dobrý známky, není to na učitelích nebo tak.

Hynek: No, tam na tý naší škole asi určitě no. Jako nějaký ty předměty žejo jsou těžký a to, ale něco je tam fakt úplně lehká pakárna, a kdyby se člověk jenom trošičku snažil tak má dobrý známky jak nic

Tomáš: Když to vezmu k těm učitelům, tak mě zajímá jakoby, jestli když bys měl nějaký problém, nebo jestli si ho měl, jestli ti ty učitelé pomůžou.

Hynek: Tam to záleží na tom člověku žejo, jestli, žejo, jestli máš problém na konci roku a pudeš za učitelem, že chceš pomoct, ale během toho celého roku si byl sám jako to ... jak to říct ... sám si zlobil, tak se na tebe vyserou, žejo. Ale když jako si byl v pohodě nebo to, tak ti tam určitě pomůžou no.

Tomáš: Čili a znáš někoho takovýho komu jako vysloveně pomohli?

Hynek: Tyjo ... takhle ne, takhle si nevzpomenu.

Tomáš: Kdo by fakt vysloveně za nima šel a řekl, hele mám prostě problém, a oni řekli, oukej, tak to vyřešíme.

Hynek: To takhle nevim z hlavy.

Tomáš: Myslíš, že je důležitý, jaký máš známky?

Hynek: Ani ne.

Tomáš: Jakože, pomůže ti to třeba sehnat práci, lepší známky?

Hynek: Tak práci ti pomůže sehnat ten papír ne, a ten papír dostaneš i se čtyřkama, takže ...

Tomáš: Takže prostě jde o ten paper, o to, jestli postoupíš nebo ne.

Hynek: No, to si myslím já no. Jako jestli ten papír dostaneš s jedničkama nebo se čtyřkama, tak je ti to asi jedno žejo.

Tomáš: U nás se dycky říkalo: hrajem na postup, ne na body.

Hynek: No, no jasně.

Tomáš: Supr. A ty známky, který máš ty, co si říkal, takt to je jako průměr v té třídě, podprůměr, nebo nadprůměr?

Hynek: É, tak teď kon jelikož mám ty enka, žejo, tak si nejsem jistej, ale předtím to byl tak jakoby buď průměr, nebo něco nad průměr. Tam jakoby, my sme hlavně byli smíchaný elektrikáři a eště strojní mechanici ve třídě a prostě ty předměty jako je matika a todle, to sme měli společně, jinak jako ty odborný předměty jsme měli, žejo, rozdělený a takže blbě se to říká, jestli podprůměr nebo nadprůměr. Ale já si myslím, že sem nebyl tak špatnej.

Tomáš: Zažil si třeba že jako, když se tam snažíš v té škole, oceňuje to někdo? Jako stalo se třeba prostě že ses v něčem snažil a někdo ti řekl, někdo to jako z těch učitelů fakt ocenil?

Hynek: To ... to ani ne.

Tomáš: Takže spíš si toho jako nevšímaj?

Hynek: Třeba jako asi jedinej třídní, ten je takovej, že jako pochválí, když se o tobě nemluví špatně, tak ti řekne, jakože seš v pohodě, a že dobrý, ale jinak jako, že by tam učitelé chválili, a tak, to ne. Tam je vidět jakože, že je to ten učňák, a že i ty učitelé maj tak nějak, že jim to je tak nějak jedno, stejně jako těm žákům tam no.